

တရားရပ်တည်

Winnipeg, Manitoba.

**เพื่อความเจริญแพร่หลายแห่งธรรม
และความเจริญอกงามแห่งปัญญา**

.....

.....

คำนำ

การตาย เป็นหน้าที่ของสังขาร อย่างไม่มีทางเปลี่ยนแปลง แก้ไข นอกจากการต้อนรับกันให้ถูกวิธี มีคติอุททาหารณ์ที่ดี

การมีชีวิตอยู่อย่างมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เป็นหน้าที่ของผู้ที่ยังไม่ตาย และรู้หน้าที่ของตน การทำหน้าที่ให้ถูกต้องนั้นคือการประพฤติธรรม

ขออนุโมทนาแก่บุตรหลาน มิตรสหาย ที่ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์แก่กันและกันในโอกาสเช่นนี้ ซึ่งก็เป็นการประพฤติธรรมเหมือนกัน

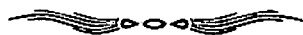
ขออนุโมทนาแก่การจัดงานศพอย่างเหมาะสมแก่การเป็นพุทธบริษัท ไม่มีการดำเนินาพริกละลายแม่น้ำ มีแต่เป็นการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา และอุทิศส่วนกุศลนั้น ๆ แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ขออนุโมทนาแก่ทุกคน ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไป ที่ได้ตั้งตนไว้ชอบแล้ว โดยทุกๆ ประการ รำรวยกันด้วยบุญกุศล ทั้งผู้ที่ยังอยู่และล่วงลับไปแล้ว เทอญ

พุทธทาส อินทปัญโญ

สวนโมกขพลาราม ไชยา สุราษฎร์ธานี

สารบัญ

ดับไม่เหลือ	๗
หน้าที่ของชีวิต	๑๙
ธรรมะเป็นอมตะ	๒๙
ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ	๓๙
หัวข้อธรรมในคำกลอน	๖๙

ಶೇಖರಾಜ್

ಶೇಖರಾಜ್

ดับไม้เหลื่อ

ความดับไม้เหลื่อที่สมบุรณได้ด้วยสติปัญญา

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

ธรรมเทศนาที่ยังเป็นเพียงคำสอนอยู่นั้น ยังช่วยใครไม่ได้ ถ้าเมื่อใดคำสั่งสอนนั้น ๆ มีผู้เห็นด้วย แล้วพากันทำตาม เมื่อนั้นคำสั่งสอนเหล่านั้นก็จะกลายรูปเป็นองค์พระธรรม ซึ่งสามารถคุ้มครองผู้เห็นจริง แล้วปฏิบัติตามได้ เหมือนเครื่องกันฝนใหญ่ ๆ ช่วยคุ้มฝนไว้ในฤดูฝน

เรื่องความดับไม้เหลื่อนั้น มีวิธีปฏิบัติเป็น ๒ ชนิด คือ ตามปกติขอให้มีความดับไม้เหลื่อแห่งความรู้สึก ยึดถือ “ตัวกู” หรือ “ของกู” อยู่เป็นประจำ นี้อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อร่างกายจะต้องแตกดับไปจริง ๆ ขอให้ปล่อยทั้งหมด รวมทั้งร่างกาย ชีวิต จิตใจ

ให้ดับเป็นครั้งสุดท้าย ไม่มีเชื้ออะไรเหลืออยู่ หวังอยู่
สำหรับการเกิดมีตัวเราขึ้นมาอีก

ฉะนั้น ตามปกติประจำวัน ก็ใช้อย่างแรก, เมื่อถึง
คราวจะแตกดับทางร่างกายก็ใช้อย่างหลัง ในกรณีที่
ประสบอุบัติเหตุไม่ตายทันที มีความรู้สึกเหลืออยู่บ้าง
ชั่วขณะ ก็ใช้อย่างหลัง ถ้าสิ้นชีวิตไปอย่างกะทันหัน
ก็หมายความว่าดับไปในความรู้สึกตามวิธีอย่างแรกอยู่ในตัว
และเป็นอันว่ามีผลคล้ายกัน คือไม่มีความอยากเกิดอีก
นั่นเอง

วิธีปฏิบัติอย่างที่ ๑ ที่ให้ทำเป็นประจำวันนั้น
หมายความว่า มีเวลาว่างสำหรับทำจิตใจเมื่อไร ก่อนนอน
ก็ดี ตื่นนอนใหม่ก็ดี ให้สำรวจจิตเป็นสมาธิ ด้วยการ
กำหนดลมหายใจ (หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ถนัด) พอสมควร
ก่อน แล้วจึงพิจารณาให้เห็นความที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง
ทุกสิ่ง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราหรือเป็นของเราแม้แต่
สักอย่างเดียว เป็นเรื่องอาศัยกันไปในการเวียนว่ายตาย
เกิดเท่านั้นเอง ยึดมั่นในสิ่งใดเข้าก็เป็นต้องทุกข์ทันทีและ
ทุกสิ่ง

การเวียนว่ายตายเกิดนั้นเล่า ก็คือ การทนทุกข์
ทรมานโดยตรง เกิดทุกที เป็นทุกข์ทุกที เกิดทุกชนิด
เป็นทุกข์ทุกชนิด ไม่ว่าจะเกิดเป็นอะไรก็เป็นทุกข์ไปตาม
แบบของการเกิดเป็นอย่างนั้น เกิดเป็นแม่ ก็ทุกข์อย่าง
แม่, เกิดเป็นลูก ก็ทุกข์อย่างลูก, เกิดเป็นคนรวย ก็ทุกข์
อย่างคนรวย, เกิดเป็นคนจน ก็ทุกข์อย่างคนจน, เกิดเป็น
คนดี ก็ทุกข์อย่างคนดี, เกิดเป็นคนชั่ว ก็ทุกข์อย่างคนชั่ว,
เกิดเป็นคนมีบุญ ก็ทุกข์ไปตามประสาคนมีบุญ, เกิดเป็น
คนมีบาป ก็ทุกข์ไปตามประสาคนมีบาป ฉะนั้นสู้ไม่เกิด
เป็นอะไรเลย คือ “ดับไม่เหลือ” ไม่ได้

แต่ที่นี้ สำหรับการเกิด หรือคำว่า “เกิด” นั้น
อย่าหมายเพียงการเกิดจากท้องแม่ ที่แท้มันหมายถึง
การเกิดของจิต คือของความรู้สึกที่รู้สึกขึ้นมาคราวหนึ่ง ๆ
ว่ากูเป็นอะไร เช่น เป็นแม่ เป็นลูก เป็นคนจน เป็นคนมี
คนสวย คนไม่สวย คนมีบุญ คนมีบาป เป็นต้น ซึ่ง
นี่แหละเรียกว่าความยึดถือ หรืออุปาทานว่า “ตัวกู” เป็น
อย่างไร “ของกู” เป็นอย่างไร ตัวกูหรือของกูอย่าง
ที่กล่าวนี้ เรียกว่าอุปาทาน มันเกิดจากท้องแม่ของมัน คือ

อวิชชา มันเกิดวันหนึ่งไม่รู้อะไรก็ลืมครั้งก็ร้อยครั้ง หรือไม่รู้
ก็ชาตินั้นเอง เกิดทุกคราวเป็นทุกข์ทุกคราว อย่างไม่มี
ทางที่จะหลีกเลี่ยง

ทุกคราวที่ตาเห็นรูป หรือหูได้ยินเสียง หรือจมูก
ได้กลิ่น หรือลิ้นได้รส หรือกายได้สัมผัสผิวหนัง หรือ
จิตมันปรุงเรื่องเก่า ๆ เป็นความคิดเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา
เองก็ตาม ถ้าควบคุมไว้ไม่ดีแล้ว “ตัวกู” เป็นได้โผล่หรือ
เกิดขึ้นมาทันที และต้องทุกข์ทันทีที่ตัวกูโผล่ขึ้นมา

ฉะนั้นจงระวัง อย่าปล่อยให้ “ตัวกู” โผล่หัวออก
มาจากท้องแม่ของมันเป็นอันขาด เพียงแต่ตาเห็นรูป
หรือหูได้ยินเสียง เป็นต้น แล้วเกิดสติปัญญารู้ว่าควร
จัดการอย่างไรก็จัดไปหรือนิ่งเสียก็ได้ อย่างนี้ไม่เป็นไร
ขออย่างเดียวอย่าให้ “ตัวกู” ถูกปรุงขึ้นมาจากตัณหา
หรือเวทนา อันเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่ได้เห็น หรือว่าได้ยิน
เป็นต้นนั้น อย่างนี้เรียกว่า “ตัวกู” ไม่เกิด คือ ไม่มีชาติ
นั่นเอง เมื่อไม่เกิด ก็ไม่ตาย หรือไม่ทุกข์อย่างใดทั้งสิ้น
นี่แหละ คือข้อที่บอกให้ทราบว่าการเกิดนั้นไม่ใช่
หมายถึงการเกิดจากท้องแม่ ทางเนื้อหนังโดยตรง แต่

มันหมายถึงการเกิดทางจิตใจ “ตัวกู” ที่เกิดจากแม่ของมันคืออวิชา

การ “ดับไม่เหลือ” ในที่นี้ก็คืออย่าให้ตัวกูดังกล่าว นั้นเกิดขึ้นมาได้นั่นเอง เมื่อแม่ของมันคืออวิชา ก็ให้แม่ของมันเสียด้วยวิชาหรือปัญญาที่รู้ว่า “ไม่มีอะไรควรยึดมันถือมัน” นั่นเอง หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่ามันเกิดได้เพราะเราเปลอสติ ฉะนั้นเราอย่าเปลอสติเป็นอันขาด

ถ้าเป็นคนซี้มักเปลอสติ ก็จงแก้ด้วยความเป็นผู้รู้จักอาย รู้จักกลัวเสียบ้าง โดยอายว่า การที่ปล่อยให้เป็นอย่างนั้น ๆ มันเป็นคนसारเลว ยิ่งกว่าไฟหรือซี้ซ้าสกุลเสียอีก ไม่สมควรแก่เราเลย

ที่ว่ารู้จักกลัวเสียบ้างนั้น หมายความว่า มันไม่มีอะไรที่น่ากลัวไปกว่าความเกิดชนิดนี้แล้ว มันยิ่งกว่าตกนรกหรืออะไรทั้งหมด เกิดขึ้นมาที่ไรเป็นบุญคน เสียคน ไม่มีอะไรเหลือ เมื่อมีความอายและความกลัวอย่างนี้ บ่อยๆแล้ว สติมันจะไม่กล้าเปลอสติของมันเอง การปฏิบัติก็จะดีขึ้นตามลำดับ จะเป็นผู้ที่มีการ “ดับไม่เหลือ” อยู่เป็นประจำ

ทุกคำเข้าเข้านอน ต้องมีการคิดบัญชีเรื่องการ
ดับไม่เหลือนี้ ให้รู้รายรับรายจ่ายไว้เสมอไป ข้อนี้มี
อานิสงส์สูงไปกว่าการไหว้พระสวดมนต์ หรือทำสมาธิ
เฉย ๆ

เรื่องเกี่ยวกับดับไม่เหลือทำนองนี้ ไม่เกี่ยวกับการ
เพ่งหรือหลับตาเห็นสีเห็นดวงอะไรที่แปลก ๆ เป็นทำนอง
ปาฏิหาริย์หรือศักดิ์สิทธิ์ แต่เกี่ยวกับสติปัญญาหรือสติ
สัมปชัญญะโดยตรงเท่านั้น อย่างมากที่สุดที่มันจะสำแดง
ออกก็เพียง ถ้ามีสติสมบูรณ์จริงๆได้ที่ เต็มที่แล้ว ก็
จะสำแดงออกมาเป็นความเบากายเบาใจ สบายกายสบายใจ
อย่างที่บอกไม่ถูกเท่านั้นเอง ก็อย่านึกถึงเรื่องนี้จะดีกว่า
เพราะจะกลายเป็นที่ตั้งของอุปาทานอันใหม่ขึ้นมา แล้ว
มันก็จะดับไม่ลง และมันจะ “เหลือ” อยู่เรื่อย คือ เกิด
เรื่อยทีเดียว, เดี่ยวจะได้กลุ้มกันใหญ่และยิ่งไปกว่าเดิม

พวกที่ทำวิปัสสนาไม่สำเร็จ ก็เป็นเพราะคอยจับจ้อง
เอาความสุขอยู่เรื่อยไป มุ่งนิพพานตามความยึดถือ
ของตนรำไป มันก็ดับไม่ลงหรือนิพพานจริงๆไม่ได้ มี
ตัวกุเกิดในนิพพานแห่งความยึดมั่นถือมั่นของตนเอง

เสียเรื่อย ฉะนั้นถ้าจะภาวนา บ้างก็ต้องภาวนาว่า ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น แม้แต่สิ่งที่เรียกว่านิพพานนั่นเอง

“สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย
สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”

สรุปความว่า ทุกคำเข้าก่อนเข้านอน ต้องทำความแจ่มแจ้งเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น ให้แจ่มกระจ่างอยู่เสมอจนเคยชินเป็นนิสัย จนหากบังเอิญตายไปในเวลาหลับก็ยังมีหวังที่จะไม่เกิดอีกต่อไป

มีสติปัญญาอยู่เรื่อย อย่าให้อุปาทานว่า “ตัวกู” หรือ “ของกู” เกิดขึ้นมาได้เลยในทุก ๆ กรณี ทั้งกลางวันกลางคืน ทั้งตื่นและหลับ นี้เรียกว่าเป็นอยู่ด้วยความดับไม่เหลือ หรือความไม่มีตัวตน มีแต่ธรรมะอยู่ในจิตที่ว่างจากตัวตนอยู่เสมอไป เรียกว่าตัวตนไม่ได้เกิดและมีแต่การดับไม่เหลืออยู่เพียงนั้น ถ้าเผลอไปก็ตั้งใจทำใหม่เรื่อย ไม่มีการท้อถอยหรือเบื่อหน่าย

ในการบริหารใจเช่นนี้ก็เช่นเดียวกับเราบริหารกาย อยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน ให้ทั้งกายและใจได้รับการ

บริหารที่ถูกต้องคู่กันไปดังนี้ ในทุกกรณีที่ทำอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก เป็นอยู่ด้วยปัญญาไม่มีความผิดพลาดเลย

ที่นี้ก็มาถึง วิธีปฏิบัติที่ ๒ คือในเวลาจวนเจียนจะดับจิตนั้น อยากรจะกล่าวว่ามันง่ายเหมือนตกกระไดแล้วพลอยกระโจน มันยากอยู่ตรงที่ไม่กล้าพลอยกระโจน ในเมื่อพลัดตกกระไดมันจึงเจ็บมาก เพราะตกลงมาอย่างไม่เป็นท่าเป็นทาง ไหน ๆ ก็เมื่อร่างกายนี้มันอยู่ต่อไปอีกไม่ได้แล้ว จิตหรือเจ้าของบ้านก็พลอยกระโจนตามไปเสียด้วยก็แล้วกัน ให้ปัญญามันกระจ่างแจ้งขึ้นมาในขณะนั้นว่า ไม่มีอะไรที่น่าจะกลับมาเกิดใหม่ เพื่อเอา เพื่อเป็นเพื่อหวัง อะไรอย่างใดต่อไปอีก หยุด สิ้นสุด ปิดฉากสุดท้ายกันเสียที เพราะไปตะแคงเข้าที่ไหนมีแต่ทุกข์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะไปเกิดอะไรเข้าที่ไหน หรือได้อะไรที่ไหนมา จิตหมดที่หวังหรือความหวังละลาย ไม่มีที่จอด มันจึงดับไปพร้อมกับกาย อย่างไม่มีเชื้อเหลือมาเกิดอีก สิ่งที่เราเรียกว่าเชื้อ ก็คือความหวัง หรือความอยาก หรือความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั่นเอง

หรือสมมติว่า ถูกควายขวิดจากข้างหลัง หรือรถยนต์ทับ หรือตึกพังทับ ถูกลอบยิง หรือถูกระเบิดชนิดไหนก็ตาม ถ้ามีความรู้สึกเหลืออยู่แม้สักครั้งวินาทีก็ตาม จงน้อมจิตไปสู่ความดับไม่เหลือ หรือทำความดับไม่เหลือ เช่นว่านี่ให้แจ่มแจ้งขึ้นใจ (เหมือนที่เคยฝึกอยู่ทุกคำเข้าเข้านอน) ขึ้นมาในขณะนั้นแล้ว ให้จิตดับไป ก็เป็นการเพียงพอแล้วสำหรับการ “ตกกระไดพลอยโจน” ไปสู่ความดับไม่มีเชื้อเหลือ

ถ้าหากจิตดับไปเสีย โดยไม่มีเวลาเหลืออยู่สำหรับให้รู้สึกได้ดั่งว่า ก็แปลว่าถือเอาความดับไม่เหลือ ที่เราพิจารณา และมุ่งหมายอยู่เป็นประจำใจทุกคำเข้าเข้านอนนั่นเอง เป็นพื้นฐานสำหรับการดับไป มันจะเป็นการดับไม่เหลืออยู่ดี ไม่เสียท่าที่แต่ประการใด อยาได้เป็นห่วงเลย

ถ้าป่วยด้วยโรคที่เจ็บปวด หรือทรมานมาก ก็ต้องทำจิตแบ่งรับว่าที่ยิ่งเจ็บมากปวดมากนี้แหละ มันจะได้ดับไม่เหลือเร็วเข้าอีก เราขอบใจความเจ็บปวดเสียอีกเมื่อเป็นดังนี้ ปิติในธรรมก็จะข่มความรู้สึกปวดนั้นไม่ให้

ปรากฏ หรือปรากฏแต่น้อยที่สุด จนเรามีสติสมบูรณ์อยู่
ดั้งเดิม และเยาะเย้ยความเจ็บปวดได้

ถ้าป่วยด้วยโรคเช่นอัมพาต และต้องดับด้วยโรค
นั้น ก็ให้ถือว่า ตัวเราลิ้นสุดไปตั้งแต่ขณะที่โรคนั้นทำให้
หมดความรู้สึกนั้นแล้ว ที่เหลือนอนตาปริบ ๆ อยู่นี้ไม่มี
ความหมายอะไร ทั้งนี้เพราะว่าจิตของเราได้สมัครน้อม
ไปเพื่อความดับไม่เหลือเสรีจลินแล้วตั้งแต่ก่อนล้มเจ็บ
เป็นอัมพาต หรือตั้งแต่ความรู้สึกยังดี ๆ อยู่นี้ในการเป็น
อัมพาตตลอดเวลาที่มีความรู้สึก ครั้นหมดความรู้สึกแล้ว
มันก็ห้ามมีตัวตนอะไรที่เป็นตัวกูหรือของกูที่ไหนไม่ อย่า
ได้คิดเผื่อให้มากไปด้วยความเขลาของตัวเองเลย

ยังดี ๆ อยู่นี้แหละ รีบทำความดับไม่เหลือเสียให้
สมบูรณ์ด้วยสติปัญญาเถิด มันจะรับประกันได้ไปถึงเมื่อ
เจ็บ แม้ในกรณีที่เป็นโรคอัมพาตดังกล่าวแล้ว ไม่มีทาง
ที่จะพ่ายแพ้ หรือเสียท่าเสียทีแก่ความเจ็บแต่ประการ
ใดเลย เพราะเราทำลาย “ตัวกู” ให้หมดความเกิด
เสียแล้ว ตั้งแต่เมื่อร่างกายยังสบาย ๆ อยู่นั่นเอง นี้เรียกว่า
ดับหมดแล้วก่อนตาย

สรุปความในที่สุด วิธีปฏิบัติทั้ง ๒ ชนิด ก็คือ จง
มีจิตที่มีปัญญาแท้จริง มองเห็นอยู่ว่าไม่มีอะไรที่ควร
ยึดมั่นถือมั่นแม้แต่สักสิ่งเดียว

ในจิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นโดยสิ้นเชิงอย่าง
นี้แหละ ไม่มี “ตัวกู” หรือ “ของกู” มีแต่ธรรมะที่เป็น
ความหลุดพ้นอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเราจะสมมติเรียกว่า
พระรัตนตรัย หรือมรรค ผล นิพพาน หรืออะไรที่เป็น
ยอดปรารถนาของคนยึดมั่นถือมั่นนั้นได้ทุกอย่าง แต่เรา
ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานในสิ่งเหล่านั้นเลย จึงดับ
ไม่เหลือ หรือนิพพานได้สมชื่อ “นิ” แปลว่า ไม่เหลือ
“พาน” แปลว่า ไป หรือดับ “นิพพาน” จึงแปลว่า ดับ
ไม่เหลือ เป็นสิ่งที่มีลักษณะ ความหมาย การปฏิบัติ และ
อานิสงส์ อย่างที่กล่าวมานี้แล้ว

ข้อความทั้งหมดนี้ ยังย่ออยู่มาก แต่ถ้าขยันอ่านและ
พิจารณาพิจารณาอย่างละเอียดไปทุกอักษร ทุกคน ทุก
ประโยคแล้ว ก็คงจะพิสดารได้ในตัวมันเอง และเพียงพอ
แก่การเข้าใจและปฏิบัติ

สายก่อนตาย

จะนั้นหวังว่า คงจะอ่านจะฟังกันอยู่เป็นประจำ
โดยไม่ต้องคำนึงว่าก็เที่ยว ก็จบ จนกว่าจะเป็นที่เข้าใจ
แจ่มแจ้งด้วยปัญญา และมั่นคงด้วยสมาธิ นำมาใช้ได้
ทันที่ด้วยสติ สมตามความประสงค์ทุกประการ

หน้าที่ของชีวิต

ธรรมกถาหน้าเชิงตะกอน

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

บัดนี้ เป็นโอกาสแห่งการศึกษาจากสุดท้ายสำหรับ
สิ่งที่มีชีวิต คือบัดนี้ได้มีการแสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า
ชีวิตนี้จะจบลงอย่างไร ปราภฏการณ์อันนี้ควรจะได้รับ
ความสนใจศึกษาให้เป็นประโยชน์ จึงควรถือว่าเป็น
โอกาสสุดท้ายของการศึกษาจากสิ่งที่มีชีวิต

หน้าที่ของสังขาร

ความตายเป็นหน้าที่ของสังขาร สังขารคือสิ่ง
ปรุงแต่งจากเหตุจากปัจจัย เมื่อเหตุปัจจัยบางส่วนหยุด

ปรุ่งแต่ง มันก็มีความตายบางส่วนปรากฏออกมาสำหรับ
สังขารส่วนนั้น จึงถือว่าการตายเป็นหน้าที่ของสังขาร
หรือสังขารมีหน้าที่ที่จะต้องตาย ดังนั้นจึงไม่ควรมีความ
ประหลาดใจอะไรในส่วนนี้

หน้าที่ของชีวิต

ส่วนการทำประโยชน์ให้ดีที่สุด เป็นหน้าที่ของคน
ที่มีชีวิตอยู่ คนที่มีชีวิตอยู่จะต้องบำเพ็ญหน้าที่ของตน
สืบต่อไป

ในความหมายที่ว่า จะให้ชีวิตนี้มีประโยชน์ที่สุด
ส่วนตัวก็ได้รับประโยชน์

ส่วนสังคมในวงแคบ เช่น บ้านเมือง ประเทศชาติ
ก็ได้รับประโยชน์

ในวงกว้างที่สุด โลก ก็ควรจะได้รับประโยชน์

แต่ดูจะเป็นคำกล่าวที่ยากที่จะปฏิบัติได้ แต่ก็ควร
ระลึกนึกไว้ ถ้าคนทุกคนในโลกคิดกันอย่างนี้แล้ว โลกก็
จะเป็นโลกที่น่าอยู่ น่าอาศัย ยิ่งกว่านี้

ความปรารถนาของผู้ล่วงลับไปแล้ว

ถ้าเราจะมานึกกันว่า ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนี้ จะขอร้องอะไรแก่เรา เข้าใจว่าเขาจะต้องขอร้องว่า ขอให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่นี้ พยายามทำความเป็นมนุษย์ของตนให้เต็ม คือเป็นมนุษย์โดยแท้จริงและเต็มเปี่ยม

มนุษย์ที่เต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์ นั้นก็หมายความว่า เป็นมนุษย์ที่ไม่มีปัญหา มีความเยือกเย็น ทั้งในแง่ของวัตถุ ในแง่ของร่างกาย และในแง่ของจิตใจ และมีการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ โดยแผนการหรือทรัพย์สินที่ตั้งไว้ กำหนดไว้ แต่งตั้งไว้ เพื่อการนั้นโดยเฉพาะ ถ้าเห็นแต่ประโยชน์ของตน ไม่มองเห็นประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์แล้ว ไม่เรียกว่าเป็นมนุษย์ที่เต็มไปได้เลย

มนุษย์ที่เต็มแห่งความเป็นมนุษย์

อีกอย่างหนึ่ง อยากรจะพูดว่า มนุษย์ที่เต็มไป ด้วยความเป็นมนุษย์นั้น ดูไม่จำเป็นที่ใครจะต้องบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ในความเป็นมนุษย์ที่เต็มนั้น มันมีความดี

ความงาม ความถูกต้อง ครบถ้วนอยู่ทุกอย่าง เป็นเหตุ
เป็นปัจจัยอันบริบูรณ์ ที่จะให้เขาได้รับประโยชน์สุขอย่าง
แท้จริง ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่พูดอย่างโอหัง
แต่พูดอย่างมีเหตุผล หรือตามความเป็นจริง ที่จะพูดว่า
มนุษย์ที่เต็มแห่งความเป็นมนุษย์ ดูไม่จำเป็นที่ใครจะต้อง
บำเพ็ญกุศลอุทิศให้

เดี๋ยวนี้เขามัวแต่หลงในประเพณี ทำบุญอุทิศส่วน
กุศลให้กันเสียเรื่อย จนดูคล้ายๆกับว่าคงจะหอบหรือ
หอบเอาไปด้วยไม่ไหว แต่แล้วก็ดูจะยังไม่สำเร็จประโยชน์
อะไร เพราะว่าไม่มีคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์แล้ว
ทำอะไรเสียมันก็ไปสู่สุดติไม่ได้ นี่เราจึงถือว่ามนุษย์
ที่เต็ม ไม่ต้องมีใครทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ก็ได้ ไม่ใช่
เป็นการทำทนาย แต่มันเป็นความจริงที่ไม่มีใครจะมีใครมอง

หลักการเป็นมนุษย์ที่เต็ม

ที่นี้จะพูดกันสักหน่อยว่า การเป็นมนุษย์ที่เต็มนั้น
จะต้องทำอะไรบ้าง ขอร้องให้พิจารณากันให้ดีๆว่า

มนุษย์ที่เต็มแห่งความเป็นมนุษย์นั้น เขาจะตั้งต้นไป
ตั้งแต่ความ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา
เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์
เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน
เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ
เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา
ครบทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว เขาก็เป็นมนุษย์ที่เต็ม

เป็นบุตรที่ดี

ดังนั้น ทุกคนควรจะสำรวจดูตัวเองว่า เดียวนี้เป็น
บุตรที่ดีของบิดามารดาหรือเปล่า แม้จะอายุมากแต่
หัวหงอกแล้ว มันก็ยังมีความเป็นบุตรของบิดามารดา
คนใดคนหนึ่งอยู่นั่นเอง แม้ว่าจะล่วงลับไปแล้ว ได้ทำ
ตนให้เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาหรือเปล่า ได้ทำให้
บิดามารดาชื่นอกชื่นใจตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่หรือเปล่า
ถ้ายัง มันก็ได้คะแนนคุณในข้อนี้

เป็นศิษย์ที่ดี

ที่นี่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์นั้น ก็หมายความว่า ครูบาอาจารย์นำไปได้ตามต้องการหรือเปล่า ไปสู่ความดี ความงาม ความถูกต้อง ยิ่งๆขึ้นไปนั้น ครูบาอาจารย์นำไปได้หรือเปล่า ถ้าปรากฏว่านำไปไม่ได้ ก็ไม่เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์

เป็นเพื่อนที่ดี

ที่นี่ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนนั้น ได้ช่วยเหลือกันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือเปล่า ถ้าไม่ได้ช่วยเหลือเพื่อนกันอย่างขนาดนั้น ก็ยังไม่เรียกว่าเพื่อนที่ดีของเพื่อน

เป็นพลเมืองที่ดี

เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติหรือเปล่า ข้อนี้ก็พูดกันมากแล้ว อยากจะขอย้ำสักหน่อยว่า ถ้าชาติตาย เราตายด้วย แต่ถ้าเราตาย ชาติไม่จำเป็นต้องตาย เราให้ชาติอยู่อย่างมั่นคง สำหรับเป็นที่ตั้งแห่งเพื่อนมนุษย์ทุกคน

เป็นศาสนิกที่ดี

ที่นี่ เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนาหรือเปล่า คิดดูเถิด
ว่าได้ใช้เวลากี่เปอร์เซ็นต์ของเวลาที่มีอยู่ สนใจเรื่องของ
พระศาสนา ใช้เวลากี่เปอร์เซ็นต์ในเรื่องของการทำมา
หากิน เรื่องสรวลเสเฮฮา เรื่องความสุขสนุกสนาน

ถ้าพูดกันจริงๆแล้ว ดูจะไม่ถึง ๐.๕ เปอร์เซ็นต์
หรือบางที ๐.๐๕ เปอร์เซ็นต์เข้าไปอีก ที่สนใจในเรื่องราว
ของพระศาสนา นอกนั้นเกิน ๙๙ เปอร์เซ็นต์ สนใจเรื่อง
ส่วนตัว ทำงานให้กิเลส ไม่ได้ทำงานให้แก่พระศาสนา
ซึ่งเป็นที่พักของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ชื่อว่า
เป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา

จึงขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า การที่จะเป็นมนุษย์ที่
เต็มนั้น ต้องเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา คือทำให้บิดา
มารดาชื่นอกชื่นใจเพราะบุตรคนนี้อยู่ตลอดเวลา

เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ ก็คือครูบาอาจารย์
นำไปได้ตามประสงค์ ศิษย์คนนี้ประสบความสำเร็จสูงสุด
ของความเป็นมนุษย์

เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนนั้น ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในลักษณะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย

เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ หมายความว่า เห็นแก่ชาติ ยิ่งกว่าเห็นแก่ตัวเอง หรือเห็นแก่พรรคพวกของตัวเอง คนเรามักจะเห็นแก่ตัวเอง หรือพรรคพวกของตัวเอง มากกว่าเห็นแก่ชาติ

เห็นแก่ศาสนานั้นหมายความว่า เห็นแก่เพื่อน มนุษย์ หรือโลกเป็นส่วนรวม เพราะว่าศาสนานั้นมีอยู่ สำหรับคนทั้งโลกรอดได้

คำขอครั้งสุดท้าย

ในที่สุดนี้ ขอให้เป็นอย่างหนึ่งว่า ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ได้กล่าวแก่เราทุกคนอย่างนี้ ได้แสดงความหวังในลักษณะเป็นคำขอร้องก็ได้ ว่าอย่างนี้ ว่าให้เพื่อนทุกคน มิตรสหายผู้รักใคร่หวังดีทุกคน จงรีบทำความ เป็นมนุษย์ของตนให้เต็มเถิด ก็ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบกับพุทธศาสนา

ตายก่อนตาย

คำกล่าวนี้พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณา เหมือนหนึ่งคำขอร้องของผู้เป็นที่รักที่ได้ล่วงลับไปแล้ว มีสระรั้งไว้เฉพาะหน้าเป็นอนุสรณ์ทางวัตถุครั้งสุดท้าย ทุกคนจึงควรทำให้ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับความพอใจ ถ้ามีความรู้สึกได้โดยทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็จะได้รับ ความพอใจ จะดีกว่าบำเพ็ญกุศลกันอย่างลมๆแล้งๆ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี แล้วมิได้ประพาดิกระทำให้สมตามความประสงค์แท้จริงของผู้ล่วงลับไปแล้วเลย

โอกาสนี้ก็สมควรแก่การที่จะบำเพ็ญการณาปนกิจตามหน้าที่ต่อไป

ธรรมกถาณี ได้บันทึกเสียงจาก...

วัดสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ธรรมะเป็นอมตะ

ความเกิดความตายไม่มี
สำหรับจิตที่มองเห็นสัจธรรมอย่างถูกต้อง

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

ความตาย จุดรวมของความกลัว

ความตาย ก่อความกลัวอันใหญ่หลวงแก่คน
ธรรมดาสามัญ เป็นจุดรวมของความกลัวทุกชนิด เช่น
กลัวสัตว์ร้าย กลัวผี กลัวโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าไม่กลัวตาย
เสียอย่างเดียวนั้น คนเราก็แทบจะไม่กลัวอะไรเลย
และจะเป็นอยู่ด้วยจิตใจที่แสนจะสงบเย็น

เพราะฉะนั้น การทำให้ความตายกลายเป็นสิ่งที่
ไม่มีความหมาย จึงย่อมเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ถ้าใคร

ทำได้ถึงที่สุด ก็จะทำให้ชีวิตนี้มีแต่กำไร ไม่มีทางขาดทุนเลย ผู้ที่รู้สึกว่ “ความตายไม่มี” นั้น นับว่าเป็นคนมีบุญอย่างสูงสุดแล้ว เราจะทำอย่างไรความตายจึงจะไม่มี หรือมีค่าเท่ากับไม่มีสำหรับเรา

มูลเหตุให้รู้สึกว่ “ความตายไม่มี”

การรู้สึกว่ ความตายไม่มีความหมายนั้น อาจจะมีได้จากเหตุต่าง ๆ กัน แต่ก็ล้วนทำให้ไม่มีทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ทั้งนี้ยอมแล้วแต่ว่ มูลเหตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกอันนั้น มีอะไรเป็นมูลฐานที่แท้จริง คือมาจากสัมมาทิฏฐิ (เห็นถูก) หรือมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) และแม้ว่าจะมีมูลมาจากสัมมาทิฏฐิแล้วก็ตาม ก็ยังมีความเห็นถูก ตื้น ลึก หนา บาง สูง ต่ำ กว่กันเป็นระดับ ๆ ไปอยู่นั่นเอง

โจรใจฉกาจ หรือสัตว์ที่กำลังเมามันด้วยโทสะหรือราคะก็ตาม ย่อมไม่กลัวตาย และจะตายลงไปอย่างไม่มีทุกข์ใจล่วงหน้า ข้อนี้เองจึงเป็นการง่ายที่แม่ทัพนายกองจะปลุกใจทหารของตนไม่ให้กลัวตายได้ ด้วยราคะหรือ

โลภะ ในการที่จะปล้นเอาสตรีมาเป็นของตน ด้วยความเห็นแก่ลาภผล หรือประโยชน์ของประเทศชาติ หรือด้วยการหลงในเกียรติของทหาร ปลุกด้วยโทสะก็คือจี้ให้ความโกรธแค้นอาฆาตพlungขึ้นมาจนถึงจุดเดือด ปลุกด้วยโมหะก็โดยให้มัวเมาเชื่อมั่นในลัทธิบางอย่าง อันล้วนเป็นเรื่องของกิเลส หรือมิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด)

ความเชื่อในเรื่องความตาย

แม้สัมมาทิฏฐิที่ยังเป็นโลกิยะ เช่นการเชื่อในเรื่องกรรมว่า บุญมี บาปมี ชั่วมี ดีมี นรกมี สวรรค์มี ฯลฯ ก็สามารถทำให้เกิดความแน่ใจ ว่าตนเป็นคนที่ได้ทำสิ่งต่างๆ มาดีแล้ว สำหรับต่อสู้กับความตายหรือการไปสู่ปรโลก ความกลัวตายของเขาก็จะน้อยลง หรืออาจไม่กลัวตายได้เหมือนกัน เพราะเขาเชื่อว่าความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นไปกว่าเดิม อันดีกว่าที่จะทรมานอยู่ในร่างอันคร่ำคร่า หรือเจ็บป่วยอย่างน่าทุเรศนี้เป็นไฉนๆ ตลอดเวลาที่ผลกรรมหรือบุญบาปยังมีอยู่ เขาก็

คงเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จึงมีโอกาที่จะทำ
ให้ดีหรือให้สูงยิ่งขึ้นไป โดยอาศัยร่างกายใหม่ที่ดีกว่า

การตาย จึงเป็นเพียงการเลื่อนชั้นให้สูงขึ้นไปของ
ผู้ที่หวังความดี เขาก็อาจไม่สนใจความตาย เพราะ
ยึดถือเอาธรรมชาติ (คือร่างกายกับจิตใจ) เป็นตัวตน
แล้วเกิดความเชื่อว่า ตัวตนจะไม่ตาย ร่างกายกลายเป็น
สิ่งที่ไม่สำคัญ เพราะมีจิตใจที่ไม่รู้จักตาย เขาจึงไม่กลัว
ตาย โรคภัยไข้เจ็บกลายเป็นของไม่น่ากลัวไป แม้บุตร
ภรรยา ก็ไม่ต้องห่วงใยในการที่จะต้องจากกัน ความเชื่อ
อย่างนี้จึงกลายเป็นลัทธิหนึ่งขึ้นมา (ลัทธิสัสสตทิฏฐิของ
พราหมณ์)

จิตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม

ความจริงนั้น จิตเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนถาวร มัน
เปลี่ยนแปลงตามสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมก็ไม่มีอะไรมาก
ไปกว่าความคิด ความรู้ และความเชื่อที่ได้รับมาทุก ๆ วัน
สิ่งแวดล้อมเหล่านี้เอง ที่นำจิตใจไปสู่ความเป็นมิจฉาทิฏฐิ

หรือสัมมาทิฏฐิในระดับต่างๆกัน สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นถูก) ก็เป็นทางทำจิตให้ประสบความสำเร็จราบรื่น มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ก็ทำให้เกิดความระส่ำระสาย หรือบ้ำบิ่น การที่โลกของเรากำลังวุ่นวายก็เพราะการเห็นผิดเป็นชอบนั่นเอง

“สุญญตา” ความว่างจากตัวตน ของตน

สิ่งที่สามารถทำจิตให้ไม่กลัวความตายเด็ดขาดจริง ๆ นั้น ต้องเป็นเรื่องสัจธรรม หรือปรഥมัตถธรรม โดยตรง และถึงขั้นที่สุดด้วย ฉะนั้นจึงตกเป็นหน้าที่ของสัมมาทิฏฐิ ชั้นที่เป็นโลกุตตรปัญญา ที่สามารถมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเห็นสุญญตา (ความว่าง) ได้อย่างชัดเจน การเห็นอนัตตาของกายและใจ จะทำให้เห็นความไม่มี “ตัวตน” ที่ถาวร มีแต่นามธรรม (=จิตใจ) อันเป็นธรรมชาติคู่กับรูปธรรม (=ร่างกาย) ซึ่งก็ไม่มีตัวตนอันแท้จริงเหมือนกัน ชีวิตจึงเป็นเพียงกระแสของธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่ไหลเรื่อย

ไปจนกว่าจะหมดเหตุหมดปัจจัย การที่เข้าใจว่ามีคนเกิด คนตาย ก็เพราะความเข้าใจผิดในข้อนี้ แม้ที่สุดแต่ความ เกิด ๆ ดับ ๆ ของจิตทุกขณะ ซึ่งโดยปรมัตถ์จัดเป็นการ เกิดตายที่ถูกต้องนั้น ก็ยังมีใช้การเกิดการตายของคนอยู่นั้นเอง เป็นแต่เพียงการไหลเวียนของสิ่งที่เป็นธรรมชาติ ของจิตที่ยังมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง

ความเกิดความตาย ไม่มี

สำหรับจิตที่มองเห็นสูญญตาอย่างถูกต้อง

การเห็นสูญญตา กล่าวคือ การเห็นนามและรูป หรือ สิ่งทั้งปวง ว่าเป็นของว่างจากตัวตนโดยสิ้นเชิง จะทำให้ เห็นความไม่มีการเกิดของอะไร ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีใครเกิดมา เสียตั้งแต่แรก แล้วจะมีใครตายได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ความตายจึงไม่มี การเห็นอย่างนี้ไม่เพียงแต่ทำให้การตาย (ตามความหมายของชาวบ้าน) หมดความหมายไป แต่ได้ ทำให้ความเกิด ๆ ดับ ๆ ของจิตพลอยหมดความหมาย ไปด้วย เกิด ๆ ดับ ๆ จิตจะอยู่อย่างไร ก็ไม่มีความยึดว่า

เราคิด เรารู้สึก เราดีใจ เราเสียใจ หรือเราทุกข์ เราสุข แล้วความรู้สึกว่าความตายจะมีมาแต่ไหน การเห็น สุนัขจิ้งจอกทำให้ไม่มีตัวคนเรา หรือตัวตนของใครเลย มี แต่ “สุพุทธธมา ปวตฺตุนฺติ ธรรมชาติลลันฯ โหลไป” จิตไม่มีความรู้สึกยี่ดว่า เราเกิดขึ้น เรามีอยู่ เราดับไป ฉะนั้น ความตายจึงไม่มีสำหรับจิตที่มองเห็นสุนัขจิ้งจอก อย่างถูกต้อง

ความเกิด ความตาย มีได้ตลอดเวลา

ทำไมจึงต้องใช้คำว่า “อย่างถูกต้อง” ทั้งนี้ก็เพราะ เหตุว่าสุนัขจิ้งจอกที่ไม่ถูกต้องคือที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่ตรงตาม หลักของพุทธศาสนานั้นมีอยู่ บางศาสนาถือว่าจิตเป็น “สิ่งอมตะ” คือไม่รู้จักตาย ตายแต่ร่างกาย แล้วจิตไปหา ร่างกายเอาใหม่ ลัทธิเช่นนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา และขัดต่อ หลักที่ว่า มีแต่การเกิดและการตั้งอยู่แล้ว จะให้มันไม่มีการดับหรือการตาย มันจึงน่าขบขัน จิตก็เวียนไปในวง ของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป จนกว่าจะหมดเหตุหมด

ปัจจัย และตลอดเวลาเวียนวนนั้น ไม่มี “ตัวเรา” ลักขณะเดียว เมื่อเห็นความไม่มีตัวเราอย่างนี้แล้ว ถึงจิตจะดับหรือกายจะสลายไปตามอำนาจของความเปลี่ยนแปลง ความตายก็เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย เพราะการตายเป็นเรื่องคู่กับสิ่งสมมติที่เรียกว่า “ตัวเรา” ต่างหาก

ธรรมชาติเท่านั้น เป็นอมตะ

สำหรับ “สิ่งอมตะ” นั้น หาใช้จิตไม่ มันเป็นธรรมชาติที่จะมองเห็นได้ ก็ต่อเมื่อจิตหมดความรู้สึกว่ามี “ตัวเรา” แล้วจริงๆ เท่านั้น เพราะมองเห็นธรรมนี้เอง จึงรู้ว่าจิตไม่ใช่ตัวของจิตหรือของใคร เป็นเพียงธรรมชาติฝ่ายนามธรรมที่ไหลเวียน ส่วน “สิ่งอมตะ” เป็นธรรมชาติฝ่ายที่ไม่ไหลเวียน ในพุทธศาสนาจึงไม่มี “จิตอมตะ” จะมิได้ก็แต่เพียงจิตชั่วคราวที่รู้แจ้งซึ่งเป็นอมตะ แล้วตัวจิตเองก็ไม่ใช่เป็นตัวเรา เพราะจิตเป็นเพียงธรรมชาติเหมือนกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จิตที่ลุถึงความรู้อันสูงสุด เช่นนี้ ย่อมรู้ว่า “ความเกิด ความตาย ไม่มี” และ แฉมยังรู้จัก “สิ่งที่ไม่ตาย” อีกด้วย

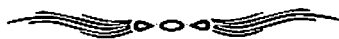

ไม่วิ “ตัวเรา” ก็ไม่วิเกิด ไม่วิตาย

บทความนี้อาจจะต้องเก็บไว้อ่านเวลาจิตใจสงบ จึงจะเข้าใจได้ ยังจะต้องคิดทบทวนกันหลายๆหน หรือถึงกับทบทวนเรื่อยๆไปไม่มีหยุด จนกว่าจะเห็นว่า “ความเกิด ความตาย ไม่มี” โดยแท้จริง ทั้งนี้เพราะความไม่กลัวตายนั้น มีอยู่หลายระดับดังกล่าวมาข้างต้น มันมาจากความบ้ำเลือดก็ได้ มาจากมิจฉาทิฎฐิ เรื่องเชื่อว่ามีอัตตาตัวตนที่ถาวรก็ได้ และมาจากสัมมาทิฎฐิชั้นโลกิยะ หรือโลกุตตระก็ได้ แล้วแต่กรณี และให้ผลต้นลึกหนาบางต่าง ๆ กัน ความตายจะไม่มีต่อเมื่อความเกิดไม่มี ความเกิดไม่มีก็เมื่อตัวเราไม่มี ถ้าผิดจากหลักอันนี้แล้วก็เป็นเพียงความเข้าใจที่ได้มาจากมิจฉาทิฎฐิ หาใช่ “ความตายไม่มี” อย่างแท้จริงไม่ และยังไม่อาจดับทุกข์ได้เด็ดขาดเลย ความรู้สึกเข้าใจผิดว่ามี “ตัวเรา” จึงก่อ “ความเกิด” “ความเกิด” ก็ก่อ “ความตาย” หมดยุบาทานว่ามี “ตัวเรา” เท่านั้น ความตายจึงจะไม่มีเช่นเดียวกัน

ตายเสร็จสิ้น แล้วในตัวแต่หัวใจ

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

วันที่ ๒๘ สิงหาคม เป็นวันอันดับที่ ๓๑ ของระยะกาลเข้าพรรษา ๒๕๑๒ ในวันนี้จะได้กล่าวในหัวข้อว่า “ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ” ซึ่งเป็นการกล่าวต่อเนื่องกันมาจากวันก่อน ๆ

หัวข้อที่ ๑ ว่า ทำงานด้วยจิตว่าง

หัวข้อที่ ๒ ว่า ยกผลงานให้ความว่าง

หัวข้อที่ ๓ ว่า กินอาหารของความว่าง

หัวข้อที่ ๔ นี้ว่า ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ

คำว่า “ตาย” นี้เป็นคำที่มีความหมาย หรือวิธีพูดที่กำกวม ที่อาจจะเกิดสับสนแก่คนที่ยังไม่คุ้นเคยกับการพูดด้วยโวหารเช่นนี้

โดยที่ทั่วไป คนก็ได้ยินได้ฟังอยู่ว่า การปฏิบัติธรรมะนี้ปฏิบัติเพื่อความไม่ตาย ไม่ตายตลอดกาลเรียกว่าอมตะ ทำไมบัดนี้จึงมาบอกให้ปฏิบัติเพื่อตาย และก็ตายเสร็จสิ้นตั้งแต่หัวที่อีกด้วย ซึ่งก็หมายความว่าตายตลอดกาลเหมือนกัน ไม่ตายตลอดกาล กับตายตลอดกาล มันจะเป็นเรื่องเดียวกันอย่างไรได้ คงจะเกิดความสับสนจนแก่ผู้ที่ไม่เคยฟัง

ในชั้นแรก จะต้องเข้าใจเสียก่อนว่ามันเป็นส่วนพุด เป็นโถหารพุดทางศาสนา ทางธรรมะชั้นสูง แล้วแต่ว่าจะเล็งไปในแง่ไหน ที่พุดว่า “ไม่ตาย” นั้นเป็นภาษาคนมากกว่า ถ้า “ฉันอยู่” เหลืออยู่แล้วก็ไม่รู้จักตายอีกต่อไป อย่างนี้เป็นภาษาคน ที่พุดชนิดที่เข้าใจง่าย และคนก็รู้จักนึกคิดอย่างนี้มาก่อนตั้งแต่ที่แรกว่า ต้องการจะไม่ตาย ต้องการจะมีอยู่อย่างไม่รู้จักตาย นี่เป็นภาษาธรรมดากว่าที่จะพุดว่าตายเสร็จสิ้นไปเลย ไม่มีอะไรเหลืออยู่

เราจะต้องรู้จักเปรียบเทียบคำว่า “ตาย” กับคำว่า “นิพพาน” เพราะนิพพานแปลว่าดับไม่เหลือ ดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ความร้อน ก็คือเย็นสนิท

“ดับไม่เหลือ” มีความหมายเป็นตายมากกว่าที่จะไม่ตาย แต่แล้วก็เข้าใจผิด ว่าตายนี้เราไม่ชอบ เราก็ไม่อยากตาย ฉะนั้นคำว่าตายในที่นี้หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่งคือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย ชีวิตยังไม่แตกดับ แต่ก็ตาย : หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่ง คือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย ชีวิตยังไม่แตกดับ แต่ก็ตาย หมายถึงตัวกู ของกู ตายหมด

ในคำโบราณที่พูดไว้ว่า “นิพพานนั้นคือตายเสียก่อนตาย หรือตายเสียก่อนแต่ร่างกายตาย” นี้อะไรตาย? ก็คือกิเลสที่เป็นเหตุให้รู้สึกว่ามีตัวกู ของกู นั้นแหละตาย กิเลสนี้ต้องตายเสร็จก่อนร่างกายตายจึงจะเรียกว่านิพพาน นี่เป็นสิ่งที่ควรจดจำไว้ด้วยว่า **คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่จริง นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย** เพียงเท่านั้นก็จะทำให้เห็นว่ามีการพูดที่สับสน คราวหนึ่งคนหนึ่งสอนว่า ให้ตายเสียก่อนตาย คราวหนึ่งนี้มีผู้ที่สอนว่า จงทำไมให้รู้จักตายที่แท้จริงเป็นคำพูดที่ถูกด้วยกันทั้งนั้น เพราะมีความหมายมุ่งไปอย่างหนึ่ง ๆ รวมความแล้วคือดับตัวกู ของกู เสียได้ ไม่มีความยึดมั่นตัวกู ของกู เหลืออยู่ นั้นแหละคือใจความ

ของการปฏิบัติ ดับตัวกูเสียได้คือตายฆ่าตัวกู ทำลายตัวกู ให้หมดเสีย อย่างนี้เรียกว่าทำให้มันตายไปเสีย

ที่นี้ ไม่ตาย ก็หมายความว่า ตัวกู ของกู ไม่มีแล้ว ก็เหลืออยู่แต่ธรรมะที่บริสุทธิ์ ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ที่ไม่รู้จักตายคือนิพพาน คือธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย เข้าใจเสียให้ดีจะได้ไม่มีอะไรกีดขวางกัน พูดว่าจงตายเสียให้เสร็จสิ้นในตัวเสียแต่ที่แรก ก็หมายความว่า อย่ามีความรู้สึกตัวกู ของกู มาเสียแต่ที่แรก ให้ตลอดเวลาไปเลย นี้เรียกว่า ตัวกู ของกู มันตาย ไม่มีส่วนเหลือตั้งแต่ที่แรก หรือตลอดเวลา

ถ้าตัวกู ของกู มันตายเสียแล้วตั้งแต่ที่แรก ก็เหลืออยู่แต่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ปรากฏออกมาแก่ความรู้สึกเป็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย เพราะมันไม่มีตัวกู ของกู มันจึงไม่รู้จักเกิด ไม่รู้จักแก่ ไม่รู้จักเจ็บ ไม่รู้จักตาย เพราะว่าการเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อะไรเหล่านี้มันอยู่ที่ตัวกู ของกู ทั้งนั้น จริงอยู่ที่สังขารที่เข้าไปยึดมัน ถือมั่นว่าตัวกู และตัวกูเกิดแก่เจ็บตาย ที่นี้ถ้าเราไม่ยึดถือว่าสังขาร ว่าเป็นตัวกู ของกู มันก็เป็นการเปลี่ยนแปลง

ตามธรรมชาติ ไม่เรียกว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะว่าเอาความหมายคำว่า ตัวกู ของกู ออกไปเสีย ไม่มีเหลืออยู่ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็สูญเสียความหมายไปด้วย เรียกว่า ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย นี่มันผลัดกันพูดคนละที หรือคนละแนวอย่างนี้

ระวังอย่าให้สับสนสำหรับคำพูดเพียงคำเดียวว่า “ตาย” กับคำว่า “ไม่ตาย”

ขอให้รู้ไว้โดยประวัติว่า คนแสวงหาความไม่ตายกันมาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด พระพุทธเจ้าก็ออกแสวงหาความไม่ตายเหมือนกัน คือออกบวช คนพูดถึงความไม่ตาย ไม่รู้จักตาย มาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดแล้วก็มีความรู้สึกเอาเองตามความสำนึก เพราะว่าเพื่อความตาย เกลียดความตาย ยิ่งรู้ว่าตายแล้วตายอีก ๆ เวียนว้ายไปในวัฏฏสงสารอย่างนี้ มันก็ยิ่งเกลียดความตายนี้ก็เลยต้องการจะมีความไม่ตาย จะทำอย่างไรหนอจึงจะไม่ตาย? เทียวหาเทียวค้นกันอยู่อย่างนี้ตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น นานอยู่เหมือนกัน คงจะหลายร้อยปีเหมือนกัน โดยเฉพาะประเทศอินเดียซึ่งเป็นเจ้าของคำ ๆ นี้

อีกอย่างหนึ่ง ก็มีเรื่องทางโลก ๆ เขาว่า มียาที่กินเข้าไปแล้วไม่รู้จักตาย หรือว่าพวกเทวดามีน้ำดื่มชนิดหนึ่ง ที่ดื่มไปแล้วไม่รู้จักตาย นี่มันก็แหว่วอยู่ในหู คนก็อยากจะไม่ตายทำนองนั้น ที่เป็นเรื่องโลกจัดก็คือว่า ต้องการจะให้ใครมาไม่ตาย ใคร ๆ ก็หาวิธีที่ไม่รู้จักตายแบบนี้ ที่เป็นธรรมะก็ต้องการจะไม่เกิดไม่ตายต่อไป ซึ่งก็เรียกว่า ต้องการความไม่ตายด้วยกันทั้งนั้น ก็ค้นพบสิ่งที่เชื่อกันว่าไม่ตายนี้มาตามลำดับ ๆ แล้วมันไม่ถูกไม่จริงกันถึงที่สุด จนกระทั่งพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ออกสำรวจค้นหาความไม่ตายกับเขาด้วยเหมือนกัน แล้วก็พบความไม่ตายในลักษณะอย่างนี้

ทีนี้อะไรที่เป็นความตาย ให้มันตายไปหมด อย่าให้มีอะไรเหลือ ที่มนุษย์เรียกมันว่าความตายก็ให้มันเพิกถอนไปหมดไม่มีเหลือ ก็จะเหลือแต่สิ่งที่ไม่รู้จักตาย ฉะนั้นอะไรที่เป็นความตายที่กลัวกันนักก็จะต้องถูกถอนไป ให้เหลือแต่สิ่งที่ตรงกันข้าม คนเราไม่อยากตายก็เพราะว่ามีความหวัง มีที่หวัง ที่กำลังพอใจเอร็ดอรร้อย เป็นที่หวัง ไม่อยากตาย เพราะกลัวว่าจะต้องพลัดพราก

จากสิ่งเหล่านี้ มันเป็นความเห็นแก่ตัวอยู่อย่างนี้ ถ้า
ถอนความเห็นแก่ตัวนี้ออกไปเสียได้ ก็หมดปัญหาใน
เรื่องนี้เหมือนกัน มันจึงไม่รู้จะอยู่ไปทำไม จึงเฉยได้ คือ
ไม่รู้ไม่ชี้ทั้งนั้น แต่ถ้ายังมีความหวังในอะไรอยู่ มันก็
ไม่อยากตาย

การที่จะไม่ตายก็ต้องทำลายความหวัง ตัณหา หรือ
อาสา มันมีวิธีเรียกมากสำหรับกิเลสที่เป็นความหวัง มี
ชื่อหลายสิบชื่อ แต่ใจความของมันก็คือหวัง คืออยาก
จะนั้นการที่จะไปสู่นิพพานหรือบรรลุถึงนิพพาน หรือ
ความไม่ตายนี้ ต้องทำลายความอยาก ความหวัง เหล่านี้
เสียจนไม่มีอะไรเป็นที่หวัง หรือเป็นที่อยาก คือนิพพาน
เป็นความตายแห่งตัวกู แต่เป็นความไม่ตาย หรือไม่รู้จัก
ตายของธรรมชาติอันบริสุทธิ์ จิตนี้ต้องสลัดธรรมชาติ
แห่งความโง่ หลง คืออวิชชา ตัณหา อุปาทาน นี้ ที่มี
ความรู้สึกว่าตายนี้ สลัดออกไปเสียให้หมด จึงจะพบกับ
ธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ที่ไม่รู้จักตาย

ที่สอนว่า ให้รู้จัก “ตายเสียในตัวแต่หัวใจ” นี้เป็น
ข้อความที่เนื่องกันมาจากคำพูดข้อแรกว่า ทำงานด้วย

จิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง ถ้าทำได้แบบนี้ มันเป็นการตายเสร็จแล้วในตัวตั้งแต่หัวที่ คำว่า “ตายเสร็จแล้วในตัว” นี้หมายความว่ามันตายอยู่เองโดยอัตโนมัติ ในการกระทำเช่นนั้น ที่นี้การกระทำ ให้มีความรู้สึกแต่ความว่างนั้น มันเป็นการตายของตัวกู้อยู่ในตัวมันเองตั้งแต่หัวที่

อยากจะขบออกอีกหน่อยว่า ภาษามันเดินได้ หรือ กำกวม และพูดเป็นคำกลอนด้วยภาษามันบังคับ ที่ว่า “ตายเสร็จแล้วในตัว” นี้หมายถึงว่า ตายโดยอัตโนมัติ ตายได้เองในตัวมันเอง หมายถึงตายโดยอัตโนมัติ ไม่ใช่ ตายอยู่ในร่างกายนี้ คำแปลฉบับภาษาอังกฤษแปลผิด ที่ตรงนี้ กลายเป็นตายในร่างกาย แปลอย่างนั้นไม่รู้ว่าจะ ตายแล้วในตัวมันตายได้โดยอัตโนมัติ เพราะการปฏิบัติ เพื่อมีจิตว่าง หรือทำงานเพื่อความว่าง มันตายอยู่ในตัว ตั้งแต่หัวที่ คือตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที

เราพูดกันเรื่องความตายอยู่ในตัวมันเอง ตั้งแต่หัวที่ ความตายนี้ก็เลยกลายเป็นความตายที่น่ารัก นำปรารถนา ไป ไม่เหมือนกับความตายที่เป็นความทุกข์ มีแต่ความ

ตายที่เป็นตัวกูที่กลัวตาย ยังมีตัวกูแล้วกลัวตาย ความตายอย่างนั้นมันไม่น่ารักไม่น่าปรารถนา เป็นที่กลัวแก่คนทุกคน นี่แปลว่าตัวกูนี้มันไปหมด ไม่มีตัวกูเหลือ กลายเป็นของน่ารักน่าปรารถนาสำหรับคนทุกคน แม้ชีวิตมีอยู่ มันก็ไม่มีทางทำผิด ทำชั่ว ไม่มีทางที่จะมีความทุกข์ เป็นความตายที่น่ารักน่าปรารถนา นี่คือความหมายของคำว่า “ตาย” ตาย นี้ระวังให้ดี มันสับสนปนเปกันอย่างนี้

ที่ว่า ตายเสร็จสิ้นในตัวแต่หัวใจ ชาวบ้านที่เป็นธรรมดาสามัญจนเกินไปที่ไม่เคยได้ยินก็กลัว พวกที่เข้าใจเรื่องจิตว่างแบบอัมภพาล เขาไม่เข้าใจเขาก็กลัวกลัวความตายไปทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เข้าใจว่า ความตายชนิดนี้หมายความว่าอย่างไร คือความตายชนิดนี้มันช่วยแก้ปัญหาความตายชนิดโน้น การตายที่เป็นทุกข์หมายถึงการตายของจิตที่ยึดมันถือมันเป็นตัวกู ของกู ส่วนการตายของตัวกู ของกู มันกลายเป็นสิ่งที่ดับทุกข์ แล้วก็ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป การตายชนิดนี้ควรจะศึกษาให้เข้าใจกันไว้

จะพูดไว้ง่ายๆที่กันลิมบ้างว่า ถ้ายังมีกิเลส ตัณหา อุปาทาน ตัวกู ของกู อยู่แล้ว มันเป็นความตายที่เป็นทุกข์ทั้งนั้น แล้วการตายนั่นก็เป็นการตายโหงด้วย นี่เราจะแยกกันได้อย่างนี้ ว่าการตายของคนธรรมดาสามัญทุกคนนั้นเป็นการตายโหงในภาษาของพระอรีย์เจ้า

ภาษาของคนธรรมดานั้น ตายโหงหมายถึงตกต้นไม้ตาย ควายขวิดตาย อะไรตาย เขาเรียกว่าตายโหง ตายโหงอย่างนั้นมันเป็นตายโหงของคนธรรมดา มีใจความสำคัญอยู่ที่ว่า มันไม่อยากจะตายอยู่ตลอดเวลา ไม่อยากตายแล้วมีอะไรมาคัดชีวิต ถูกตัดออกไปให้มันตาย ตายไม่ทันตั้งตัวนั้นคือตายโหง ถ้าตายมีความรู้สึกตั้งตัวต่อสู้สุดความสามารถแล้วจึงตาย ชาวบ้านเรียกว่าไม่ตายโหง นี่มันก็ถูกอย่างภาษาชาวบ้าน หรือภาษาคนธรรมดาสามัญพูด แต่แล้วเราก็ลองไปใคร่ครวญดูว่า ความหมายของคำว่าตายโหงชนิดของชาวบ้านนั้น มีความหมาย สำคัญอยู่ที่ว่าไม่อยากจะตาย มีอะไรมาคัดชีวิตของคนที่ไม่อยากตายโดยปุบปับ

ถ้าเป็นภาษาหนังสือที่สูงและลึก ภาษาทางวิญญาณ ภาษาทางธรรม ภาษาพระอรียเจ้า นี้ก็เล็งเหมือนกันหมด ว่าถ้ามันตายโดยไม่อยากตาย มันก็ควรจะเรียกว่า ตายโหง ถ้าตายโดยที่มีการเตรียมพร้อมสำหรับจะตาย จึงจะไม่ตายโหง ข้อนี้อธิบายให้ชัดเจนไปได้ดีกว่า คนธรรมดาไม่อยากตาย ไม่ยอมตาย ฉะนั้นเมื่อจะต้องตาย ก็กระวนกระวายเดือดร้อนเป็นทุกข์

เหมือนกับที่พูดมาแล้วบ่อย ๆ ว่า ตายไม่เป็น ตายไม่เป็นคือไม่รู้จักตายอย่างไรให้ดีที่สุด ตายไม่เป็นอย่างนี้ตายโหงทั้งนั้น จะเป็นตายโหงตามภาษาพิเศษ หรือภาษาที่เรียกว่าภาษาธรรมะ ภาษาพระอรียเจ้า หรือตายอย่างทุกลักทุเล เรียกหมอให้ช่วยอย่างนั้น ช่วยอย่างนี้ช่วยอย่างนั้น จนไม่มีสติสะดังอะไร นอนตาปริบ ๆ อยู่ จนกระทั่งดับไปก็ดี มันก็อยู่ในพวกที่ตายโหงของคนที่ไม่อยากตาย ของคนที่พยายามที่จะดิ้งไว้ให้ไม่ตาย เสรีจแล้วมันก็ต้องตาย นี้มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างคนธรรมดาสามัญ กับพระอรียเจ้า

ข้อนี้ ผมนึกถึงเรื่องราวตอนใกล้ปรินิพพาน ที่เรียกกันว่าปลงอายุสังขาร พระพุทธองค์เสด็จอยู่ที่ป่าवालเจตีย์ ตรัสว่า สามเดือนต่อนี้จะปรินิพพาน เรียกว่า ปลงอายุสังขาร พญามารมาทูลขอให้ปรินิพพาน พระพุทธเจ้าก็ตกลงด้วย นี่เป็นเรื่องพุทธภาษาสมมติ

ภาษาจริง ๆ ก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงตัดสินใจ พระทัยที่จะให้สังขารร่างกายนี้แตกดับไปในเวลาประมาณ ๓ เดือนข้างหน้า นับจากวันนี้ เรียกว่าปลงอายุสังขาร คือ กำหนดอายุความตาย ชนิดที่เป็นความแตกดับของสังขาร

ส่วนตายในภาษาธรรมะนั้น พระพุทธเจ้าตายเสร็จสิ้นแล้วตั้งแต่วันที่ตรัสรู้ที่ต้นโพธิ์ คือพอตรัสรู้ ตัวกู ของกู ของท่านตายฉิบ เสร็จแล้วตั้งแต่วันนั้น นี่ภาษาคนก็พูดว่าตรัสรู้ ภาษาธรรมะพิเศษอย่างนี้ก็ถือว่า “ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ” ตั้งแต่วันตรัสรู้ และอยู่มาอีก ๔๕ ปี เพื่อสอนศาสนาและแผ่ศาสนา จนถึงปีสุดท้ายอีก ๓ เดือน จะตายทางร่างกาย ท่านจึงปลงสังขาร ให้สังขารนี้สิ้นสุดไป แตกดับไป นับ ๓ เดือนแต่นี้ แล้ว

ก็มีการปรินิพพานทางร่างกายจริงตามกำหนดนั้น

ใจความสำคัญที่ต้องนึกกันบ้างก็คือว่า คนเราต้อง
รู้จักตายให้เป็น

รู้จักตายให้เป็น คือให้ร่างกายมันแตกดับไปใน
ลักษณะที่เหมาะสม แม้ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า หรือยัง
ไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ทำตามอย่างท่านได้ เท่าที่จะทำได้
เราจึงเห็นได้ว่าเรื่องตายนั้น เมื่อควรตายก็ให้มันตาย
อย่างที่เรียกว่าปลงสังขาร ปลงอายุสังขาร จะต้องไปดีันรน
ต่อสู้อย่างยากลำบากไปทำไม เรื่องผ่าตัดเอาหัวใจใส่ใหม่
นี้ ผมถือว่าเป็นเรื่องบ้าๆบอๆ ของคนที่ไม่รู้จักตาย
ตายไม่เป็น ก็ต้องตายโหงอยู่ดี คือตายด้วยจิตใจที่
ไม่อยากตาย เรียกว่าตายโหงหมด ผมถือว่าอย่างนี้
ภาษาธรรมะหรือภาษาอริยเจ้าท่านก็มีความหมายอย่างนี้
ตายด้วยความไม่อยากตาย นี่คือการตายทางร่างกายต้องเป็น
การตายโหง ตายด้วยความเศร้า ด้วยความมอเนจอนาถใจ
ไม่อยากตายมันก็ต้องตาย ตายไปด้วยความเศร้า ด้วย
ความทุกข์ อย่างนี้เรียกว่าตายโหงก็ถูกดีแล้ว เป็นการ
ตายโหงภาษาธรรม ภาษาที่สูงขึ้นไป ไม่ใช่ตายโหง ตก

ต้นไม้ตาย ควายขวิดตาย นี่เป็นภาษาโลก ภาษาคน

ระวังให้ดี พุทธบริษัท ภิกษุ สามเณร อุบาสก
อุบาสิกา อย่าตายโหง ตายด้วยจิตที่ดีนรณ เสียตาย
ไม่ยอมตาย เสียตายนั้นเสียตายนี้ กระทบกระวายอยู่
แล้วมันก็ต้องจำใจตาย ก็เรียกว่าตายโหง ถึงจะช่วยกัน
ให้อยู่ไปได้โดยมีความรู้สึกว่าจะตายไปเมื่อไรไม่รู้ ก็เรียกว่า
ตายโหงอยู่ดี เพราะมันเป็นการตายของคนที่ไม่ยอมตาย
ไม่อยากตาย ไม่รู้จักตาย

นี่ที่เรียกว่าการศึกษาธรรมะ หรือรู้ธรรมะกันจริง ๆ
เขาต้องการให้รู้ในข้อนี้ ข้อที่ไม่ต้องตายโหง คือว่าอย่า
ต้องตายโดยที่ไม่อยากตาย อย่าเป็นคนโง่ เป็นคนไม่รู้
ว่าธรรมชาติมันต้องเป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้นอย่าให้
มันยุ่งยากมากนัก เมื่อควรตายไปก็ต้องตาย เหมือนกับ
ที่พระพุทธเจ้าทรงปลงอายุสังขารเป็นเรื่องตัวอย่าง ว่า
สามเดือนจากวันนี้จักปรินิพพาน หมายความว่าให้ร่างกาย
แตกดับไปตามธรรมชาติ ส่วนนิพพานของกิเลส นิพพาน
เสร็จแล้วตั้งแต่วันตรัสรู้ เมื่อเรามีธรรมะในเรื่องนี้พอ
มันก็ไม่มีการตายโหง

ถ้าทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่างอยู่เสมอ นี่มันเป็นการตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ เป็นการป้องกันการตายโหงอย่างสิ้นเชิง ไม่มีทางที่จะวิเวกมาได้ ฉะนั้นผู้ใดไม่อยากตายโหงก็จงปฏิบัติตามนี้ คือตายเสร็จไปแล้วด้วยความแนใจ มันตายเสร็จไปแล้ว ถึงแม้เรายังเป็นคนมีกิเลสยังไม่หมดกิเลส ก็จงพยายามที่จะตายอย่างนี้ พยายามที่จะตายด้วยความสลัดออกไปได้ ปล่อยวางออกไปได้ ไม่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อจะไม่ตาย แล้วจำใจตาย แล้วจะต้องตาย แม้คนที่ยังมีกิเลส ยังไม่หมดกิเลส ก็จงพยายามที่จะตายอย่างนี้

วิธีบรมโอรานที่สอนกันไว้จนเป็นธรรมเนียม เป็นประเพณีของพุทธบริษัทอย่างนี้ก็มี หมายความว่า แม่เป็นชาวบ้านถ้ามีภูมิธรรมสูง ได้รับการศึกษาอบรมทางพุทธศาสนามาดี เขาสอนให้พยายามตายอย่างนี้ แม่จะมีตัวกู ของกู เหลืออยู่ในจิตใจ ก็พยายามที่จะตายอย่างไม่มียึดถือเป็นตัวกู ของกู คือสมัคตายโดยเรียบร้อย ด้วยสติปัญญา ด้วยสติสัมปชัญญะ คือถือว่ามันเป็นการ

แตกดับไปของมันเอง ก็มีโอกาที่จะเป็นพระอรหันต์ หรือสิ้นกิเลสได้ในขณะที่ดับจิตนั้นก็ได้ เรื่องมันง่ายกว่ากันมาก มันไม่มีปัญหาเรื่องความทุกข์รบกวน

ขอให้เข้าใจคำว่า “ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ” ให้ดี ๆ มันจะช่วยได้มาก เพื่อป้องกันการตายโหงตลอดกาลนั้น ป้องกันได้ และแล้วก็จะเป็นการช่วยให้ดับกิเลส ตัณหา อุปาทาน ได้เดี๋ยวนี้ หรือว่าวินาทีสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับ เมื่อถึงวินาทีสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับ ก็สมควรดับไม่เหลือ ๆ มีสติสัมปชัญญะระลึกนึกถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่จะพินิจพิจารณามาก่อนแล้ว เห็นแจ้งแล้วว่าไม่มีอะไรที่จะยึดมั่นถือมั่น ไม่มีอะไรที่ไหนที่ควร จะเอา ไม่มีภาวะอะไรชนิดไหนที่ควรจะเป็น ฉะนั้นเราสมควรจะไม่เอาไม่เป็น คือว่า อย่ามีตัณหา อุปาทาน ในการเอาการเป็นใด ๆ อย่างไรก็ดี จิตนั้นก็บริสุทธิ์ เป็นจิตที่บริสุทธิ์ กลายเป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ คือร่างกายกับจิตใจที่บริสุทธิ์อยู่ตลอดไป คือตลอดเวลาที่มีความรู้ ข้อนี้ เบญจขันธ์นี่ก็เป็นเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ แล้วมันก็ดับไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็เรียกว่าหมดกิเลสได้พร้อมกับ

ร่างกายแตกทำลายลงไป มันก็ได้ผลได้กำไรและไม่ยากลำบาก

ถ้ามันยังไม่ตาย มันยังไม่หมดกิเลส ก็มีหลักว่าเมื่อใดไม่มีกิเลส กิเลสไม่ได้เกิดขึ้น เบญจขันธ์นี้ก็บริสุทธิ์เหมือนกัน คือบริสุทธิ์ชั่วคราว หรือนิพพานชั่วคราว อย่างที่เรียกว่า ตังคินิพพาน เบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ชั่วคราว จิตเป็นประภัสสร ก็ยังดีกว่าที่จะไม่รู้จักเป็นอย่างนี้เสียเลย คือเผลอไป เผลอสติไป กิเลสปรั่งขึ้นมาในใจอีก เบญจขันธ์นี้ก็สกปรกไปชั่วคราวอีก เป็นเบญจขันธ์ที่มีกิเลส มีตัวกูของกูหนาแน่นอยู่ เป็นเบญจขันธ์สกปรก ที่นี้ความไม่เที่ยงของสังขาร ของเหตุของปัจจัยมันเปลี่ยนไป เตี้ยวมันก็ลื่นไป ปัจจัยมันก็ดับไป ตัวกู ของกู ดับลงไป เบญจขันธ์ก็กลายเป็นสะอาดหรือบริสุทธิ์ชั่วคราวอื่น ๆ อีก สลับกันอยู่อย่างนี้

ที่นี้ก็พยายามที่จะให้มีระยะเวลาที่มันสะอาดนี้ยาวออกไป ๆ ให้ระยะเวลาที่มันจะสกปรกนี้สั้นเข้า ๆ น้อยเข้า จนไม่มีผลออก จนมันไม่อาจจะเกิดก็พอแล้ว ปฏิบัติเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว และใช้ได้ทั่วไปสำหรับทุกคน อย่าพูดว่า

น้ำมันเหมาะแก่ผู้ที่จะไปเป็นพระอรหันต์อยู่ในดวงในป่า
อย่าเข้าใจอย่างนั้น ให้เข้าใจเสียให้ถูกว่า สำหรับทุกคน
จะต้องปฏิบัติตามหลักนี้ ตามแนวนี้ ตามมากตามน้อย
ตามที่จะทำได้ ไม่มีหนทางสองสายสามสาย สำหรับเลือก
สำหรับเดิน มันมีแต่สายเดียวที่เรียกว่าเป็นเอกายนมรรค
มีแต่สายเดียว ต้องเดินทางสายนี้สายเดียว แต่จะเดิน
อยู่ตรงไหน อย่างไร เท่าไร มันแล้วแต่สติปัญญา ความ
สามารถ

ถ้าถามขึ้นมาว่า ปฏิบัติอย่างไรจึงจะตายเสียก่อน
ตาย? ถ้ามีความรู้ถูกต้อง ก็ตอบว่า ปฏิบัติด้วยความ
ไม่ยึดมั่นถือมั่น เพื่อทำลายตัวกู ของกู ด้วยกันทั้งนั้น
แม้จะสอนให้เด็ก ๆ ปฏิบัติ มันก็ทำลายตัวกู ของกูไปตาม
ระดับของเด็ก ๆ เพื่อจะไม่ยึดมั่นถือมั่นเหมือนกัน หรือ
ยึดมั่นถือมั่นแต่น้อย มันมีส่วนที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่มาก
คือความไม่ยึดมั่นสำหรับเด็ก ๆ มิฉะนั้นแล้วเด็ก ๆ จะ
ร้องไห้ไม่หยุด หรือเด็ก ๆ จะกินยาตาย จะป้องกันเรื่อง
ที่เลวร้ายถึงขนาดนั้น จึงสอนในเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น เพื่อ
ไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้องกินยาตาย ไม่ต้องมาเสียใจระทม

ทุกซออยู่ หากทำผิดก็ทำเสียให้ถูก ก็มีเท่านี้ อย่าไปยึดมั่นถือมั่นเรื่องผิดเรื่องถูก จนคิดว่าไม่มีทางที่จะเปลี่ยนแปลง

เพราะฉะนั้น จึงพูดได้ว่า ไม่ว่าจะคนชนิดไหน ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ จะต้องพยายามปฏิบัติในลักษณะที่เรียกว่า “ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัว แต่หัวใจ” ด้วยกันทั้งนั้น ต่างกันเพียงในความหมายที่ตีลึกกว่ากัน พยายามตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ ด้วยกันทั้งนั้น ตามมากตามน้อย ตามความสามารถของตน ๆ

แม้ว่าเราจะสอนให้เด็ก ๆ ไม่รู้จักกลัวตาย กล้าเผชิญกับความตาย มันก็เป็นการถูกต้อง อย่าเข้าใจผิดไปว่า ถ้าไม่รู้จักกลัวตาย ไม่รู้จักตายแล้วมันจะบ้าบิ่น หรือจะไม่ทำอะไรที่เป็นของดีมีประโยชน์ ส่วนที่อยากมีชีวิตนี้ มันเป็นต้นทุนเป็นทุนเดิม มันมีอยู่จนเหลือเพื่อเสมอไป เพราะได้อบรมกันมาแต่อย่างนั้น

ที่นี่ เมื่อจะต้องวิบัติพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจ อย่างนี้ก็ไม่ควรจะมีความทุกข์มาก เพราะว่ารู้จักเรื่องความตายเป็นของธรรมดา เป็นของต้องมีเท่าที่จะรู้ได้ ที่นี้มันไปคิดกันเสียว่า โอ! เด็กจะเด็กจะไม่รู้จักรักพ่อแม่

พ่อแม่ตายก็ไม่ร้องไห้ ก็ตามใจ เมื่อต้องการอย่างนั้นก็ตามใจ เรื่องกลัวว่าพ่อแม่ตายเด็ก ๆ จะไม่ร้องไห้ ไม่ต้องกลัว มันก็จะร้องไห้อยู่แล้ว มันมีอยู่แต่ว่าจะแก้ไขให้ไม่ต้องร้องไห้มาก หรือไม่ร้องเลย เพราะเรื่องร้องไห้มันเป็นเรื่องของความคิดประเภทยึดมั่นถือมั่น

เราเคยได้ยินได้ฟังมาว่า พระจักรพรรดิจีนจะตายต้องมีคนร้องไห้ บรรดาคนรักใคร่ บรรดาสนมกำนัลของจักรพรรดิต้องมานั่งร้องไห้ มันคงจะเนื่องมาจากพระจักรพรรดิต้องการจะดูความจงรักภักดี หรือจะได้ตายอย่างสบายใจ ได้ชื่อว่าตายแล้วยังมีคนร้องไห้ มันก็เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาจนต้องจ้างคนมาร้องไห้เมื่อมีคนตาย มันก็เลยไปกันใหญ่จนถึงขนาดนี้จะเป็นความโง่หรือเป็นความฉลาด ก็ลองคิดดูก็แล้วกัน ร้องไห้ตามธรรมดาไม่พอ ต้องไปจ้างคนมาช่วยร้องไห้อีกเป็นความยึดมั่นถือมั่นเท่าไร คำว่าฉลาดก็ได้

ทีนี้ ที่จะต้องร้องไห้ตามธรรมดา ไปลองคิดดูว่า ควรจะมีหรือไม่ควรจะมี? ถ้าไม่มีใครร้องไห้ก็คงจะคิดว่าคนนี่มันเลวจนไม่มีคนร้องไห้ เขาคงคิดกันไปในรูปนี้

นึกแต่ว่าเด็ก ๆ ไม่รักพ่อแม่ ไม่ร้องไห้ นี่เป็นเรื่องน่าหว่ว
จะเอากันรูปไหน ก็ไปคิดดูเองก็แล้วกัน

คนประเภทที่ยังต้องตายโหงก็ต้องการให้คนอื่น
ร้องไห้เมื่อตัวจะตาย หมายความว่าตัวเองมีความยึดมั่น
ถือมั่นมาก ไม่อยากตาย คนนั้นก็ต้องการให้คนอื่น
พลอยร้องไห้เมื่อตัวจะตาย จะได้มีความอึดใจว่า เรามี
คนรักมีคนอาลัย จะตายทั้งทีก็ต้องมีคนรักมีคนอาลัย
นี่มันเป็นเอามากถึงอย่างนี้ ถ้ามันมากถึงอย่างนี้แล้ว มัน
ก็ไม่เหมาะสมที่จะเรียกว่าพุทธบริษัท คือหมู่คณะของผู้
มีสติปัญญา มีความรู้ ผู้มีปัญญาหรือมีความรู้ หมายความว่า
รู้จักทำไมให้มันเป็นทุกข์ ถ้าเป็นหมู่คณะเราเรียกว่า
รู้จักทำกันทั้งหมด เพื่อจะให้มันไม่เป็นทุกข์ หรือเป็น
ทุกข์แต่น้อยลง ๆ จนไม่เป็นทุกข์ ทำไมจะต้องไปขยาย
ออกไปให้มันมีความทุกข์มากเกินกว่าความจำเป็น นั่นมัน
คืออวิชชาหรือความหลง ซึ่งไม่ใช่ความเป็นพุทธบริษัท

ระวังให้ดี ๆ เป็นพระ เป็นเณร น้อย่ากลัวตาย ชนิด
ซี้ซลาดตาขาวแสดงมาให้เขาเห็น คือเสียดักดีศรีของ
ผ้าเหลือง สุนัขจะไม่กิน พุดกันให้เด็ดขาดก็ต้องว่า

อย่างนี้ คือไม่มีอะไรดีในตัวจนสุนัขจะกินได้ อะไรนิด
ก็กลัวตาย สะดุ้งโหยงเหยิงโวยวายไปหมด เหมือนกับ
ชาวบ้านที่กลัวไส้เดือน จิ้งจก ตุ๊กแก กลัวงูเงี้ยว เพียง
แต่งูตัวเล็กๆ ที่ไม่มีพิษสงอะไรเลื้อยมาข้างเท้าก็สะดุ้ง
กระโดดโหยงเหยิงโวยวายไปหมด เป็นพระเป็นเณรแล้ว
ก็ยังมี นี่เรียกว่าดิบเท่าไร มันยังเป็นของดิบคือไม่สุข
มากเท่าไร คือไม่มีคุณธรรมอย่างพระอย่างเณรเลย ผม
เคยเห็นอยู่บ่อยๆ ผมพูดอย่างนี้ก็ไม่ใช่วาดดี แต่พยายาม
ที่จะทำ ที่จะไม่ให้มันเป็นอย่างนั้น ฉะนั้นก็ไม่จำเป็นที่
จะต้องอะอะโวยวาย กระโดดโลดเต้นโหยงๆ เหยิงๆ มัน
จะได้เป็นการทดสอบดู ถ้าของมันจะเลื้อยไปบนหลังเท้าบ้าง
ก็ลองดูจะดีกว่า ที่จะไปกระโดดโลดเต้นโหยงๆ เหยิงๆ
เป็นคนดิบร้อยเปอร์เซ็นต์ ทั้งที่เป็นพระเป็นเณรแล้ว

นี่ยกตัวอย่างเรื่องอย่างนี้มาเป็นตัวอย่าง เพราะ
ง่ายดี มันเห็นๆ กันอยู่ แล้วมันก็ยังอีกมากมายหลาย
สิบเรื่องที่จะเป็นเรื่องทดสอบ เรื่องกลัวตายก็มี เรื่องรัก
เรื่องกำหนดก็มี เรื่องความโลภก็มี เรื่องความโกรธ
บันดาลโทสะก็มี เรื่องความอิจฉาริษยาที่มี มากมาย

หลายอย่าง มีทางที่จะทดสอบได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องในใจ ล้วนๆ มันมองไม่เห็น ของใครก็ของใคร อะไรเป็นของใครๆ มองไม่เห็น แต่ถ้าเป็นเรื่องที่แสดงออกมาทางกาย นี่มันแสดงออกมามองเห็นว่าดิบสั๊กเท่าไร ว่ายังเป็นคนดิบอยู่สักเท่าไร การบวชการเรียนนี้ยังไม่มีผลเลย ยังไม่ได้บ่มให้สุกเลย แต่สุนัขมันรู้ ถึงจะนอนตายอยู่แล้ว สุนัขมันก็รู้ว่านี่เป็นซากศพของคนที่ไม่มียะไรดีที่จะกินได้เลย

อย่าทำเล่นกับความจริง ธรรมหรือความจริงนี้ ไม่เข้าใครออกใคร มีอะไรเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น มนุษย์นั้นเล่นตลกหลอกกันได้ แต่ธรรมะหรือธรรมชาติ มันไม่มีทางเล่นตลกได้ เขาเอามาเปรียบด้วยเรื่องเป็นสุนัขที่มันรู้ว่ามนุษย์นี้เป็นอะไร หรือจะเรียกว่าเทวดา ผีสาวก็ได้แล้วแต่จะเรียก ว่ามันมียะไรอยู่อันหนึ่ง ซึ่งใครก็หลอกไม่ได้ ผมเรียกว่าธรรมะหรือพระธรรม ไม่มีทางที่ใครจะหลอกเล่นได้ มันตรงเฝงไปตามกฎตามเกณฑ์ของพระธรรม มีความทุกข์ก็ต้องมีความทุกข์ ไม่มีทุกข์ก็ต้องไม่มีทุกข์

จงเลือกเอาข้างที่ไม่มีทุกข์ พยายามที่จะทำตามอย่าง พระอริยเจ้า พระอรหันต์ คือตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่ หัวที่ หรือว่านิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย พยายามที่จะกำจัดความรู้สึกที่มีการยึดมั่นถือมั่นมากที่สุดเท่าที่จะ มากได้ ไม่ต้องกลัวตายมาก เหมือนคนธรรมดา ไม่ต้อง โลกมากเหมือนคนธรรมดา ไม่ต้องมีโทษะกั้มกัลด ชัดเคืองมากเหมือนคนธรรมดา ไม่ห่วง ไม่หวัง ไม่อิจฉา ริษยา ไม่ทะเยอทะยานอะไรมากเหมือนคนธรรมดา นี้ เป็นวิธีที่ถูก เป็นแนวเดียว สายเดียว เส้นเดียว ตรงไปยัง นิพพาน

พยายามให้เป็นแม่แต่เด็ก ๆ ลูกเล็ก ๆ ก็มีความ เข้าใจอย่างนี้ ที่จะบรรเทาความยึดมั่นถือมั่น ปฏิบัติเพื่อ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น อย่าไปมีความคิดเห็นเป็นอันธพาล แบ่งแยกที่ว่า จะอยู่ในโลกนั้น เอามันเข้าไป สกปรกลามก อนาคตอย่างไรก็หาทางจนได้ เพราะเรามันอยากอยู่ใน โลกอันสกปรก เขาสอนกันอย่างนี้ก็มี ส่วนที่พูดว่าอยาก จะพ้นโลก เหนือโลก โลกุตตระจึงปฏิบัติอย่างโน้น สอน กันอยู่อย่างนี้ โดยเขาคิดไปว่าเพื่อให้คนเหล่านั้นมีกิเลส

ตัณหา มีมานะทิฏฐิถือพวกถือพ้องแล้วก็จะได้รับพวก
รักพ้อง รักประเทศชาติ ทำลายข้าศึกศัตรู คิดอย่างนี้มัน
ชวนกันตกรรหมกใหม่ทั้งโขยง เป็นคนตายโหงทั้งโขยง
อย่าได้ไปคิดอย่างนั้นเลย

ให้ฝึกคิดว่า ไม่มีตัวกูของกูไว้เรื่อย ให้เหลือแต่
ธรรมไว้เรื่อยไป ถ้าจะไปรบกับข้าศึกจะได้มีจิตใจบริสุทธิ์
เห็นแก่ธรรมะ รบเพื่อธรรมะ เพื่อรักษาธรรมะเอาไว้
ไม่ใช่เพื่อตัวกูของกู ไม่ใช่เพื่อรักษาชีวิตของกู การรบรา
ฆ่าฟันกันนี้มันมี ๒ ความหมายอย่างนี้ ถัรบเพื่อตัวกู
ของกู มันก็ตายโหง มันก็บาปกรรมและตายโหง ถัรบ
เพื่อสติสัมปชัญญะ เบญจขันธ์ที่ชำระให้บริสุทธิ์แล้ว
ไม่มีตัวกูของกู ยิ่งป็นออกไปเพื่อรักษาความเป็นธรรม
ผดุงความเป็นธรรมของโลก ไม่เพื่อตัวกูของกูนี้ อย่างนี้
ไม่เป็นบาปและไม่ตายโหง แม้จะอยู่ในโลก ต้องรบรา
ฆ่าฟันกันอยู่ก็ยังคงศึกษาอย่างนี้ ยังต้องปฏิบัติอย่างนี้
ยังต้องยึดหลักอย่างนี้ มันจึงจะไม่มีบาป ไม่มีกรรม ไม่มี
การตายโหง มันก็เรื่อง “ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ”
หมายความว่า สะอาดบริสุทธิ์อยู่ในเบญจขันธ์นั้นเรื่อยไป

คือมีธรรมะเป็นตัวตนเรื่อยไป

อย่ามีตัวกูของกูเป็นตัวตน อย่ามีกิเลสตัณหา
อันธพาล อย่างนั้นมีความคิดเป็นตัวตน พวกจิตว่าง
แบบอันธพาลมีความคิดอย่างนั้นทั้งนั้น ก็มีตัวตนอย่าง
อันธพาลนั้น พวกที่มีจิตว่างตามแบบพระพุทธเจ้าแล้ว
มันก็ไม่มีความเป็นอันธพาล ทำมาหากินก็ได้ รักษา
ทรัพย์สมบัติก็ได้ แม้แต่จะต้องไปรบพุ่งทำสงครามก็ทำได้
ด้วยจิตที่ไม่มีตัวกู มีแต่ธรรมะ เห็นแก่ธรรมะ เพื่อธรรมะ
ให้เนื้อให้ตัวมันเป็นธรรมะเสียแล้ว มันก็ไม่มีบาปไม่มี
กรรม ก็ไม่ต้องตายโหง นี่มันโยงถึงกันหมดแล้ว ว่าทำงาน
ด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความ
ว่าง ตายเสร็จแล้วในตัวตลอดเวลา เป็นศิลปะหรือว่า
เป็นเคล็ดที่สำคัญอันหนึ่ง ซึ่งกลั่นกรองออกมาจาก
พุทธศาสนาทั้งหมด มาเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ที่จะ
เป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นน้ำอมฤตสำหรับทุกคนจะต้องดื่ม
ต้องกิน เพื่อจะไม่มีความทุกข์ ไม่มีความตายอีกต่อไป
ตายเสร็จแล้ว แล้วจะได้ไม่ต้องตายอีกต่อไป พวก
กิเลสตัณหา พวกความยึดมั่นถือมั่นตายไปหมดแล้ว

แล้วไม่เหลืออะไรที่จะต้องตายอีกต่อไป มันแผดกันได้
อย่างนี้ ในความตายชนิดนี้มีความไม่ตายตลอดกาล

นี่ขอให้พยายามศึกษาให้เข้าใจจนปฏิบัติได้ในชีวิต
ประจำวัน ไม่ว่าจะใครจะเป็นอะไร จะเป็นฆราวาสหรือจะ
เป็นบรรพชิต เป็นฆราวาสชนิดไหน แม้แต่ฆราวาสที่จะ
ไปบราฆ่าฟันในสนามรบ หรือว่าเป็นลูกเล็กเด็กแดง
ออกมา ลืมตาขึ้นมาในโลก มันก็ต้องถือหลักอย่างนี้ คือ
อย่าเห็นแก่ตัว อย่ายึดมันถ้อมมันแต่ฝ่ายข้างตัว มันจะ
พอกพูนกิเลสมากเข้า มันก็ตกนรกทั้งเป็น

เราควรสอนให้เด็ก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องความเป็น
สุภาพบุรุษ เป็นเด็กดี เป็นคนดี ถ้าสอนถูกก็ต้องสอน
อย่างนี้ สอนอย่าให้เห็นแก่ตัว ถ้าสอนในทางให้เห็นแก่ตัว
ก็ต้องเกิดเรื่องแน่ ในอนาคตมันจะถูกหลอกถูกหลอนไป
ด้วยปีศาจของกิเลส เหมือนที่เห็น ๆ กันอยู่ ที่เขาถึงไปสู่
ความต่ำของจิตใจ มีเรื่องกระโปรงสั้นเป็นตัวอย่างสำหรับ
ผู้หญิง มีเรื่องสามะเลเทเมาสำหรับผู้ชาย มีมากขึ้น ๆ เป็น
เรื่องไม่รู้จักตาย เป็นเรื่องไม่ยอมตาย เป็นเรื่องพอกพูน
ตัวกูของกู พอกพูนชีวิตของกิเลส หรือความเป็นอัมพพาล

มันตรงกันข้ามกับที่เรากำลังพูด

ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ มันเป็นเรื่องลดลง
ไปสู่ความสงบราบคาบ เรียบร้อย เย็นสนิท

“ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวใจ” นี้มีความหมาย
ว่าเป็นอยู่ด้วยชีวิตที่เย็นสนิท ถ้าตรงกันข้ามจากนี้ มัน
ก็คือความร้อน ร้อนเป็นไฟเผาอยู่ตลอดเวลา เป็นการ
ทำบาปอยู่ตลอดเวลา ในตัวมันเอง มันเป็นเรื่องที่น่ากลัว
ยิ่งกว่าสิ่งใดหมด การที่เป็นบาปอยู่ตลอดเวลาในตัว
มันเอง น่ากลัวหรือไม่กลัว ไปลองคิดดู เป็นบาปร้อย
เปอร์เซ็นต์อยู่ในตัวตลอดเวลา ที่เป็นอยู่ด้วยกิเลสตัณหา
นั้น เป็นอยู่อย่างนี้ ถ้าว่ามันขจัดออกไปเสียได้ ให้มี
กายและใจที่บริสุทธิ์อยู่เท่าที่เราจะทำได้ มันก็ตรงกันข้าม
มีความเย็นอยู่ตลอดเวลา เอาไปเปรียบดูก็แล้วกัน

เราคนเดียวกันนี้บางโอกาสมันก็ร้อนเป็นไฟ บาง
โอกาสมันก็เย็นเป็นน้ำ ที่นี้ก็เลือกเอาสภาพที่มันเย็นเป็น
น้ำ ให้มันยังคงเย็นอยู่ตลอดไป ๆ ๆ จนมันเกิดความ
ตายตัวลงไป ในการที่จะเย็นอยู่ตลอดเวลา อย่าให้ร้อน
แม้ด้วยกรรมใด ๆ และร้อนที่น่ากลัวที่สุดนั่นคือร้อนด้วย

ความโง่ ร้อนด้วยโรค ความกำหนัดทางเพศ ทางอะไร ก็ยังไม่ร้อนเท่าความโง่ แต่คนก็ไม่รู้จัก คิดว่าร้อนโรคะ มันร้อนเหลือเกิน ร้อนด้วยโทษ ความโกรธ ร้อนเหลือเกิน เพราะไปดูอย่างผิวเผิน คือเท่าที่มันปรากฏแก่คนโง่ คนธรรมดา ถ้าคนมีสติปัญญาแล้วจะรู้ว่า โมหะที่ไม่แสดงอะไรออกมานั้น มันร้อนกว่า ร้อนลึก

การรักษาโรค หมอแผนโบราณ ก็มีคำว่า “ร้อนใน ร้อนนอก” ไปคล้ายที่ตัวร้อน เขาว่าไม่เท่าไร ถ้าข้างในมันไม่ร้อน แล้วต้องสังเกตดู ถ้าข้างในมันร้อนละก็หนักแล้ว หรือมีอันตราย หรือคนไข้จะตาย ที่เรียกว่า “ร้อนใน” แบบของหมอแผนโบราณ คนธรรมดาไม่รู้สึกร้อน คล้ำตัวก็ไม่ร้อน ต้องมีความรู้ชนิดหนึ่งจึงจะรู้ว่ามันร้อนอย่างยิ่ง ร้อนข้างใน แล้วมันก็ตายทั้งที่ตัวมันไม่ร้อน นี้วิธีของหมอแผนโบราณเป็นอย่างนี้ กิเลสนี้ก็เหมือนกัน กิเลสที่เผาข้างในมันร้ายกาจกว่ากิเลสที่แสดงออกมาข้างนอก โรคะแสดงออกมาข้างนอก โทสะแสดงออกมาข้างนอก แต่โมหะมันร้อนลึกอยู่ข้างใน แล้วมันจะเป็นเชื้อส่งโรคะ ส่งโทสะ ออกมาไม่รู้จักสิ้นสุดเรื่อย เพราะ

ฉะนั้นมันน่ากลัวกว่า น่าอันตรายกว่า

ไฟที่เปียกเย็นนั้นแหละระวังให้ตี มันร้อนลึกกว่าไฟที่ลุกโพลงอยู่ ตัวกูของกูนั้นแหละคือไฟที่เย็นที่เปียกที่ลึกอยู่ข้างใน ร้อนใน ต้องขจัดออกไปให้มันตาย หรือทำให้มันตายอยู่เสมอ ทุกวัน ทุกคืน ทุกชั่วโมง ทำงานด้วยจิตว่าง ยกผลงานให้ความว่าง กินอาหารของความว่าง ให้ถูกต้อง ให้ถูกวิธีอยู่เสมอ มันจะแก้ร้อนใน แล้วร้อนนอกมันก็จะหายไปตัวเอง

ที่เราพูดกันถึงเรื่องตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวเองที่มันดีอย่างนี้ มันแก้ตายโหง มันแก้ร้อนใน แก้อะไรสารพัดอย่างที่ไม่พึงปรารถนา จึงหวังว่าให้ทุกคนเอาไปคิดให้ดี ๆ ให้เข้าใจกันจนได้ แล้วปฏิบัติให้ได้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในฐานะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา เป็นอมตะธรรม เป็นอมฤตธรรมในพระพุทธศาสนา

เวลาของเรา ๑ ชั่วโมง ก็หมดลง

หัวข้อธรรมในคำกลอน

ของ พุทธทาส อินทปัญโญ

**ภัทเทกรัตน์ คือผู้ไม่มัวครุ่นคำนึงอดีต ไม่เพื่อหวังอนาคต
ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นแจ้งประจักษ์สิ่งที่เป็นปัจจุบัน**

คำแปลจาก พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ของ พระราชวรมุนี

ภักทเทกธัตต์

สิ่งล่วงแล้ว	แล้วไป	อย่าไผ่หา
ที่ไม่ว่า	ก็อย่าฟัง	คณิงหวัง
อันวันวาน	ผ่านพ้น	ไม่วันวัง
วันข้างหน้า	หรือก็ยังไม่	ไม่มาเลย
ผู้ใดเพิน	เห็นชัด	ปัจจุบัน
เรื่องนั้นนั้น	แจ่มกระจ่าง	อย่างเปิดเผย
ไม่อ่อนแอ	คลอนคลั่ง	ตั้งเช่นเคย
รู้แล้วเลย	ยิ่งเร็ว	ให้ก้าวไป
วันนี้เอง	เร่งกระทำ	ซึ่งหน้าที่
อันวันตาย	แม้พรุ่งนี้	ใครรู้ได้
เพราะไม่อาจ	บอกปิด	หรือผิดไว้
ต่อความตาย	และมหา	เสนามัน
ผู้มีเพียร	เวียนเป็น	อยู่เช่นนี้
ทั้งทิพา	ราตรี	แข็งขยัน
นั้นแหละผู้	“ภักทเท -	กธัตต์” อัน
สัตบุรุษ	ผู้รู้ท่าน	กล่าวกันเอย

ภาณดดับสังขาร

สิ่งปรุงแต่ง	ทั้งหลาย	ไม่เที่ยงหนอ
มันเกิดก่อ	ตามหน้าที่	มีสังขาร
แล้วก็ดับ	เป็นธรรมดา	ตามอาการ
ไม่อยู่นาน	มันเป็น	เช่นนี้แล
สังขารกลุ่ม	นี้หนอ	ก็เหมือนกัน
จะสิ้นสุด	ลงในวัน	นี้เป็นแน่
ไม่มีใคร	เกิดหรือตาย	มีได้แต่
สังขารแท้ ๆ	มันจะดับ	โดยธรรมดา
ความสงบ	มีเพราะกับ	แห่งสังขาร
มันดับเย็น	เป็นนิพพาน	สิ้นสังขาร
นามรูปนี้	ดับวันนี้	เป็นกิริยา
ไม่มีเชื้อ	กลับมา	เกิดอีกแล ฯ

หนทางชนะตาย

ลองอยากตาย	ใจสบาย	บอกไม่ถูก
ไม่ต้องหนาว	ถึงกระดูก	นะสหาย
มีแต่ครี้น	เครงใจ	อยู่ไม่วาย
ไม่เห็นเป็น	ภัยร้าย	ในมรณา
สมัครตาย	ยิ่งสบาย	ไปกว่านั้น
ไม่มีปัญ -	หาเหลือ	เป็นเชื้อผวา
การจะอยู่	หรือจะตาย	คล้ายกันนี้ หว่า
ความชรา	หรือเจ็บไข้	ไม่อาจรอ
ตายก่อนตาย	ยิ่งสบาย	ไปกว่าอีก
เป็นการฉีก	“กู” สลาย	ไม่เหลือหรือ
ทั้ง “ของกู”	ไม่อาจเกิด	ประเสริฐพอ
ต่อนั้นหนอ	ไม่มีใคร	ที่ตายเอย ๆ

ปริญญจากสวนโมกข์

ปริญญา	ตายก่อนตาย	ใครได้รับ
เป็นอันนับ	ว่าจบสิ้น	การศึกษา
เป็นโลกุตตร	หลุดพ้น	เหนือโลกา
หยุดเวียนว่าย	สิ้นสังสา -	รวิฏฐ์วน
ปริญญา	แสนสงวน	จากสวนโมกข์
คนเขาว่า	เยกโยก	ไม่เห็นหน
ไม่เห็นดี	ที่ตรงไหน	ใครสัปตน
รับเอามา	ด่าป่น	กันทั้งเมือง
นี่แหละหนา	ปริญญา	“ตายก่อนตาย”
คนทั้งหลาย	มองดู	ไม่รู้เรื่อง
เขาอยากอยู่	ให้เด่นดัง	มล้างเมลือง
เขาเลยเคือง	ว่าเราชวน	ให้ด่วนตาย ฯ

ตายก่อนตาย

ตายก่อนตาย

ตายเมื่อตาย	ยอมกลายเป็น	ไปเป็นผี
ตายไม่ดี	ได้เป็นที่	ผีตายโหง
ตายทำไม	เพียงให้	เขาใส่โลง
ตายโอโงง	นั่นคือตาย	เสียก่อนตาย
ตายก่อนตาย	มิใช่กลายเป็น	ไปเป็นผี
แต่กลายเป็น	สิ่งที่	ไม่สูญหาย
ที่แท้คือ	ความตาย	ที่ไม่ตาย
มีความหมาย	ไม่มีใคร	ได้เกิดแล
คำพูดนี้	ผันผวน	ชวนฉงน
เหมือนเล่นลิ้น	ลาวน	คนต่อแหล
แต่เป็นความ	จริงอัน	ไม่ผันแปร
ใครคิดแก้	อรรถได้	ไม่ตายเอ๋ย ฯ

บางนาที่ทำงานมีมัน

รสอะไร	ไม่ประเสริฐ	หรือสุทธิ ตานต์
ยิ่งไปกว่า	รสของการ	“ไม่ต้องได้
ไม่ต้องเป็น	ไม่ต้องอยู่	ไม่ต้องตาย
ไม่กระหาย	ไม่สงสัย	ไม่กังวล
ไม่หวั่นไหว	ไม่ถือ	ร้ายหรือดี
ไม่ถวิล	หน้าที่	มันสับสน
เช่นจวนได้	หรือจะได้	แต่กลายเป็น
เป็นไม่แน่	ว่าตน	จะได้มัน”
รสความว่าง	อิมโอะชะ	ตลอดกาล
เป็นสัมปราช -	โหวหาร	พระอรหันต์
ดูให้ดี	บางนาที่	ทำงานมีมัน
แต่ว่าท่าน	ดูไม่ดี	ไม่มีเอ๋ย ฯ

มิโดยไม่ต้องเป็นของกู

ถ้าจะอยู่	ในโลกนี้	อย่างมีสุข
อย่าประยุกต์	สิ่งทั้งผอง	เป็นของฉัน
มันจะสุข	เผากระบาล	ท่านทั้งวัน
ต้องปล่อยมัน	เป็นของมัน	อย่าผันมา
เป็นของกู	ในอำนาจ	แห่งตัวกู
มันจะดู	วุ่นวาย	คล้ายคนบ้า
อย่างน้อยก็	เป็นนกเขา	เข้าตำรา
มันครีกว่า	“กู ของ กู”	อยู่รำไป
จะหามา	มิไว้	ใช้หรือกิน
ตามระบิล	อย่างอิมหนา	ก็ทำได้
โดยไม่ต้อง	มันหมาย	ให้อะไร ๆ
ผูกยึดไว้	ว่า “ตัวกู”	หรือ “ของกู” ๑

ความเกิด ความตาย

ความเอ๋ย ความเกิด

จงดูเกิด	ยากเข็ญ	เป็นไหน ๆ
เจ็บปวดทั้ง	แม่ลูก	เหมือนถูกไฟ
เพื่ออะไร	กันแน่	ลองแก้มา
เกิดเพื่อกิน	เพื่อเล่น	หรือเพื่อหลับ
หรือเพื่อรับ	มรดก	กรรมังหนา?
หรือเกิดเพียง	เพื่อเติบโต	เช่นโคพา
ส่วนตัวว่า	เกิดเพื่อก่อ	บ่อบุญเอ๋ย ๆ

ความเอ๋ย ความตาย

สิ้นชื่อหาย	เพราะไม่มี	ความดีเหลือ
คือตายหน้า	ตายนอน	เป็นบ่อนาบือ
นำเหม็นเบื้อ	ตายเช่นนี้	ดีอะไร?
ถ้าตัวตาย	ไว้ลาย	ให้โลกเห็น
ก็เหมือนเป็น	อยู่คู่หล้า	อย่าสงสัย
ตายแต่เปลือก	เยื่อในอยู่	คูโลกไป
เป็นประโยชน์	แก่ใคร ๆ	ไม่สิ้นเอ๋ย ๆ

ผู้ดับไม้เหลื่อ

อย่าเข้าใจ	ไปว่า	ต้องเรียนมาก
ต้องปฏิบัติ	ลำบาก	จึงพ้นได้
ถ้ารู้จริง	สิ่งเดียว	ก็ง่ายตาย
รู้ดับให้	ไม่มีเหลื่อ	เชือกก็ลอง
เมื่อเจ็บไข้	ความตาย	จะมาถึง
อย่าพรันพรึง	หวาดไหว	ให้หม่นหมอง
ระวังให้	ดีดี	“นาทีทอง”
คอยจดจ้อง	ให้ตรงจุด	หลุดได้ทัน
ถึงนาที	สุดท้าย	อย่าให้พลาด
ตั้งสติ	ไม่ประมาท	เพื่อดับขันธ
ด้วยจิตว่าง	ปล่อยวาง	ทุกสิ่งอัน
สารพัน	ไม่ยึดครอง	เป็นของเรา
ตกกระได	พลอยกระโจน	ให้ดีดี
จะถึงที่	มุ่งหมาย	ได้ง่ายเข้า
สมัครใจ	ดับไม้เหลื่อ	เมื่อไม่เอา
ก็ดับ “เรา”	ดับตน	ดลนิพพาน ฯ

ตายก่อนตาย
ของ พุทธทาสภิกขุ

ISBN : 974 - 453 - 322 - 6

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : ธรรมสภา และสถาบันสื่อธรรม

การพิมพ์หนังสือธรรมะเป็นอนุสรณ์หรือที่ระลึก นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือการให้ธรรมะที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงได้ชื่อว่ามีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรม อันจะอำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดี มีคุณภาพ เพื่อเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่า และมีประโยชน์อย่างสูงสุด โปรดติดต่อที่...ธรรมสภา

เลขที่ ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์/โทรสาร : (๐๒) ๔๔๑-๑๕๓๕, ๘๘๘-๗๙๕๐, ๔๔๑-๑๙๑๗

ตายก่อนตาย

ตายเมื่อตาย ย่อมกลายเป็นผี
ตายเมื่อได้ ได้เป็นผี ๘ ตายในอง
ตายทำไม เพียงให้ เขาไร้ใจ
ตายไป โดง นั่นคือตาย เสียก่อนตาย

ตาย ก่อนตาย ผู้ใจกลายเป็นผี
แต่กลายเป็น สัตว์ที่ ไม่สูญหาย
ก็แท้คือ ความตาย ที่ไม่ตาย
มีความหมาย ไม่มีใคร ได้เกิด แล

ถึงจุดนี้ ผู้เขียน ย่อมต้อง
หมั่นดูหนังสือ คานห คนตกแกล
แต่เป็นความ ลือลือ ไม่สิ้นแปร
ชีวิตคือแค่ จรรตได้ ไม่ตายเลย ๑

โปรดช่วยอุปถัมภ์การจัดพิมพ์ ๓๐ บาท

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณในกุศลเจตนาที่ท่าน

ร่วมสนับสนุนในการจัดพิมพ์ หนังสือเรื่อง ตายก่อนตาย เล่มนี้